

**Univerzita Karlova v Praze
Fakulta Humanitních studií**

**Germanofonní intelektuálové v Rumunsku na počátku 70.let 20.století,
tzv. Aktionsgruppe Banat**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Pod vedením prof. PhDr. Miloše Havelky, Csc.

Kristýna Thumová

Praha 2010

Poděkování

Děkuji panu profesorovi Havelkovi za inspiraci a hodnotné rady při psaní mé bakalářské práce.

Dále bych chtěla poděkovat mé rodině za trpělivost a především děkuji Kay-Uwe Molnarovi za pomoc při překladu rumunských textů.

Obsah

1	Úvod	1
1.1	Definice pojmu rumunsko-německá literatura a rumunští Němci	4
2	Banát a banátští Švábové	7
2.1.	Banát	
2.1.1.	Historie od roku 1552	7
2.2.	Banátští Švábové	8
2.3.	Osídlení Banátu	9
2.4.	Banát ve 20.století	10
2.4.1.	Banát po 2.světové válce a doba poválečná	11
3	Doba tání	14
3.1.	První vlna tání (tzv. Tauwetterperiode)	14
3.2.	Druhá vlna tání	15
3.3	Návrat banátských Švábů do SRN	17
4	Aktionsgruppe Banat	20
4.1.	Aktionsgruppe a její směr	24
4.2	Tvorba	25
4.2.1.	Řeč jejich textů	
	27	
4.4.	Zánik	36
4.4.	Za vším hledej Securitate	37
5.	Závěr	44
6.	Příloha	46
	Použitá literatura	50

1.Úvod

Ve své bakalářské práci se budu zabývat skupinou „Aktionsgruppe Banat“, devíti mladými autory německého původu, kteří všichni psali a publikovali v Rumunsku v první polovině sedmdesátých let. Tito mladí autoři nebyli žádní revolucionáři, nepovažovali se dokonce ani za disidenty. Chtěli psát moderní a inovativní literaturu v rodném jazyce s nadějí, že se jim podaří změnit vnímání skutečnosti svého okolí. Kvůli tomu byli pronásledováni a trestáni totalitním rumunským režimem. Jejich příběh se odehrával v Rumunsku, ovšem jejich díla byla psaná v němčině a i oni sami se chápali jako Němci. To, že psali převážně německou poezii shledávám za reakci na jejich okolí. Vždyť to jsou právě národnostní menšiny, které mají potřebu svůj jazyk umělecky rozvíjet, ukazovat jeho možnosti a udržovat při životě. Zvláště pak v tomto případě, kdy se obyvatelstvo banátských Švábů neustále ztenčovalo. Mimoto komunismus svazoval jazykovými pravidly a psaní mělo odpovídat kádrovým románům, které následně ovládaly stránky novin. Aby člověk mohl psát o pravých hodnotách světa, musel se této podobě řeči vzepřít. A to šlo nejlépe básní, neboť básně řeč dokáží osvobodit.

Mým záměrem je formou případové studie zachytit a přiblížit tvorbu skupiny a dopad, který měla na jejich osobní život. Budu tak činit analýzou jejich textů, uveřejněných rozhovorů a pomocí sekundárních pramenů. Záleží mi na tom Aktionsgruppe Banat představit českému publiku – v nedávné době jsme byli svědky předání Nobelovy ceny Hertě Müllerové za literaturu. Sama se netají tím, že by se bez Aktionsgruppe k psaní nikdy nedostala. Přátelé, které ve skupině měla a které obdivovala, jí neustále motivovali a povzbuzovali k tomu být ještě lepší. Díky nim se mohla za hranicemi univerzity dál literárně vzdělávat, ale bohužel se společně s nimi dostala i na listinu Securitate.

Tato práce si mimo jiné klade za cíl představit Aktionsgruppe Banat jako skupinu, která sehrála důležitou roli v německé literatuře Rumunska. Důraz chci klást především na okolnosti, které vzniku skupiny předcházely, důvody jejího zániku, funkci skupiny a tvorbu jednotlivých členů jakož i skupiny jako celku. Vzhledem k obsáhlosti jejich publikací se budu soustředit pouze na vymezený časový úsek jejich kolektivní tvorby, tedy roky 1972-1975. Sledovat chci přitom především témata, kterým se ve skupině věnovali až do rozpadu skupiny. Zajisté by stálo za bádání, jak se tato rumunsko-německá skupina podobá ostatním dididentským uskupením střední a východní Evropy, zvláště pak té české. Bohužel je to ale natolik široké téma, že bych ho v rámci této bakalářské práce nedokázala celé vyčerpat. Čtenář promine někdy až moc podrobný úvod do dějin, ale vzhledem k tomu, že tvorba

Aktionsgruppe se formovala právě v reakci na mentalitu banátských Švábů a jejich roli v Rumunsku, je nutné pochopit celé historické pozadí této menšiny.

Skoro všichni členové Aktionsgruppe byli nuceni opustit Rumunsko ještě před politickým převratem a žijí nyní v SRN. Zde se věnují převážně literární tvorbě (Wagner, Wichner), působí jako redaktori (Totok), přednášejí na univerzitách (Sterbling) či se věnují podobné intelektuální činnosti. Rozhodně se dá říct, že se dokázali v Německu prosadit a jejich texty jsou veřejností uznávané. Ne všichni však režimní represálie přežili a jen někteří dokázali pokračovat ve psaní. Všichni ale žili po desetiletí s nejistotou a nejasnostmi, stejně tak jako s nedůvěrou a vzájemným podezříváním a to až do doby, kdy skupina vědců v Bukurešti oprášila jejich akta v archivu Securitate a zodpověděla mnoho otázek.

Vzhledem k znovunavázání diplomatických vztahů mezi Spolkovou republikou Německo a Rumunskem v druhé polovině 60.let (tzv. Období tání) bylo na Lyceu v Großsanktnikolaus v rumunském Banátu, otevřeno německy mluvící oddělení. Zde se setkali žáci 9. třídy Werner Kremm, Johan Lippet, William Totok, Richard Wagner a Anton Sterbling pod vedením jejich učitelky němčiny Dorotheou Götzovou, která jim představila moderní německou literaturu západu. Chlapci se začali o literaturu zajímat více a dokonce psát do místních novin, kde se seznámili ještě s Gerhardem Ortinauem, Ernstem Wichnerem, Albertem Bohnem a Rolfem Bossertem. Všichni tito mladí muži byli nadšení pro moderní literaturu a měli sklon k avantgardě. 2.4.1972 proběhl v redakci novin Neuen Banater Zeitung veřejný rozhovor, kterého se zúčastnili „zakládající členové“ Aktionsgruppe Banat a vyslovili tam své názory na literaturu a svět kolem nich. Úryvek z tohoto rozhovor je k přečtení níže.

Když se dala skupina roku 1972 dohromady, nebylo jim ani dvacet let. Většina právě maturovala a hodlala se přestěhovat do krajského města Temešváru, aby zde pokračovali ve studiu germanistiky. Byli to rumunští občané, ovšem s němčinou jako mateřským jazykem a patřili k národnostní menšině banátských Švábů. V Banátu existovali jak německé farnosti, tak i školy, noviny, televizní pořady, nakladatelství, divadlo a německý literární kruh. Obor germanistiky byl členům velice blízký, neboť již na lyceu objevili svou lásku k literatuře a dokonce začali sami poezii psát. Především německé noviny jako „Neue Banater Zeitung“, „Neue Literatur“, „Neuer Weg“ nebo „Karpaten Rundschau“ probudily ve studentech oblibu v psaní tím, že jim nabídly možnost své básně a krátké texty zveřejnit na studentských stránkách a přílohách. Redaktori jezdili od jednoho lycea k druhému a hledali nové německy píšící talenty, učitelé pořádali přednášky a literární soutěže a celá tato atmosféra vyvedla na

světlo světa opravdu mnoho talentů a dala příležitost setkat se právě členům pozdější skupiny, která přijala název „Aktionsgruppe Banat“.

Bylo nevyhnutelné, že se členové začali zajímat o politiku, neboť psát literaturu zajímavější se o aktuální dění bylo již samo o sobě politické. Situace tomu nahrávala – v tomto čase se totiž dalo věřit v historicky klamný okamžik, jelikož bylo Rumunsko ve fázi liberalizace. Do poloviny šedesátých let byl u moci Gheorge Gheorgiu-Dej a jeho stalinistické metody. V roce 1965 však přišel Nicolae Ceausescu a zdálo se, jako by se začalo vše měnit a mohla nastat „doba tání“. Mladí spisovatelé, kteří se narodili v padesátých letech, se domnívali, že v téhle slibné éře nastala jejich historická mise k prosazení změny. Z množství gymnaziálních pisálků se tak na povrch dostali ti, kteří to nejen s psaním mysleli vážně, ale kteří svým textům chtěli vtisknout i politickou váhu. Obzvláště pak Richard Wagner pochopil, že kolem sebe musí uskupit další a vzbudit v nich touhu se jak esteticky, tak politicky angažovat. Všichni však věděli, že i přes „dobu tání“ bylo v Rumunsku nemyslitelné založit skupinu se společenskými ambicemi. Ovšem ani je nenapadlo se někoho ptát na povolení. S těmito postoji se rozhodli jít proti svému okolí, které se snažilo je omezovat ze dvou stran. Na jedné straně byli komunističtí funkcionáři, na straně druhé omezenost banátských vesnic, ze kterých pocházeli.

Literární tvorba skupiny dosáhla jak kvantitativně, tak kvalitativně nesmírně rychle profesionální úrovně. Psali lyriku a krátkou prózu, vtipné, popletené a oplzlé texty a dokázali skloubit rozmanité styly a techniky. Pověst skupiny se rychle dostala za hranice Temešváru až do daleké Bukurešti, neboť byli jedineční. Fenomén kolektivního psaní nebyl jejich vynález a jako vzor jim v tomto ohledu sloužila „Vídeňská skupina“, která provokovala v 50. letech v Rakousku svými textovými montážemi a surrealistickými skeči. Sebevědomí, kterým Aktionsgruppe dokázala argumentovat, rostlo posloucháním západních rádiových stanic, čtením západních novin a pořizováním si všemi možnými způsoby západních knih. Vytvářeli si něco jako „vlastní univerzitu“ a znali o dost víc literatury, než jim mohla fakulta germanistiky vůbec nabídnout. Četli, diskutovali, psali a publikovali své texty v německy píšících novinách a vesměs vystupovali vždy jako skupina, brzy ovšem i pomocí svých vlastních básnických a prozaistických sbírek. Pořádali předčítání v kulturních domech, cestovali po zemi a vystupovali ve školách. A vždy dokázali tak trochu parodovat sami sebe. Po celou dobu byli sledováni, šikanováni a odposloucháváni rumunskou tajnou službou Securitate, která je při oslavě tří let existence Aktionsgruppe Banat násilně rozpustila.

Všichni členové Aktionsgruppe Banat patřili do německé menšiny Banátských Švábů. Vedle Sedmihradských Sasů se jedná o nejznámější německou menšinu v Rumunsku. Představím všechny německé menšiny, ale vzhledem k tématu práce bude řeč především o Banátských Švábech.

1.1. Definice pojmu rumunsko-německá literatura a rumunští Němci

Pod pojmem rumunsko-německá literatura se skrývá mnoho částí. Ve spojitosti s Aktionsgruppe Banat budeme mít na mysli především literaturu banátských Švábů, která je jednou z těchto částí. Avšak pro úplný přehled zmíním, co vše se pod pojmem rumunsko-německá literatura nachází.

Toto označení může platit pro každou literaturu, která vznikla na německy mluvícím území dnešního Rumunska. René Kegelmann mluví o rumunsko-německé literatuře jako o poměrně mladém jevu, který se objevil nejdříve roku 1918. Předpokladem k jejímu vzniku byl podle něj rozpad Rakousko-Uherské monarchie a následné spojení německy mluvících území v Rumunsku. Dobu před rokem 1918 vidí Kegelmann jako:

„[...] odlišné, na sobě zcela nezávislé větší literární celky sedmihradských Sasů, banátských Švábů a Němců z Bukoviny. K tomu patřily menší literární celky satmarských Švábů, besarábských a dobrudžských Němců a Němců z Bukurešti a horských oblastí. [...] Tyto literární celky se kvůli historii a postavení formovaly odlišně, společně se však vyznačují tím, že platí jako instance zachovávající své německy mluvící menšiny.“¹

Kegelmann vidí po roce 1918 něco jako zrod společné identity rumunských Němců. A i když jednotlivé rozdíly přetrvávaly, umožnila tato nová identita vznik rumunsko-německé literatury.

Alfred Kittner, rumunsko-německý spisovatel, vymezuje rumunsko-německou literaturu podobně:

„To, co dnes nazýváme rumunsko-německou literaturou, vzniklo ze spojení tří proudů: německého básnictví Banátu, Sedmihradska a Bukoviny“.²

¹ Kegelmann, René, „An der Grenzen des Nichts dieser Sprache...“ Zur Situation rumäniendeutscher Literatur der achtziger Jahre in der Bundesrepublik Deutschland, Bielefeld, Aisthesis, 1995, str. 15, z němčiny přeložila K.T.

² Motzan, Peter, Rumäniendeutsche Literatur in den Jahren 1918-1944, Bukarest, Kriterion, 1992, str. 10, z němčiny přeložila K.T.

René Kegelmann jde ve své definici ještě dál a uvádí autory, jejichž literatura může být označena jako rumunsko-německá:

„Jedná se skoro výhradně o autory, kteří debutovali v Rumunsku v 60. a 70. letech a kteří se tehdy mohli literárně profilovat na základě vyloženě nepříznivé historické, politické a kulturní situace a nakonec v 80. letech kvůli represivnímu rumunskému systému, který je vytlačoval na okraj, museli emigrovat“.³

Tyto definice nám ukazují, jaké požadavky jsou kladeny na texty, aby mohly patřit k rumunsko-německé literatuře. Z tohoto pohledu by bylo očividné, že členové Aktionsgruppe Banat mohou být zcela legitimně považováni za rumunsko-německé autory.

Richard Wagner se ovšem jako člen rumunsko-německé literatury nevidí a proti tomuto zaškatulkování se bouřlivě brání. Zcela naopak se staví do role antirumunsko-německého spisovatele a formuluje tak podobu své osobní identity, která má původ v odpoutání se od předchozích generací:

„Co se rumunsko-německých literárních dějin týče, tak jsme jako Aktionsgruppe začali psát právě proti nim. Nepovažovali jsme se jako část rumunsko-německé literatury, ale jako určitý typ antirumunsko-německé literatury.“⁴

Předně nesouhlasí už se samotným názvem „rumunsko-německý“, který dle jeho názoru pochází z politiky a nemá tak jako literární pojem žádné opodstatnění.

„S dvojí příslušností, která uvnitř zní – rumunské území a německá kultura – měly být spokojeni jak národní komunistické úřady, tak menšina vědomá si své kulturní autonomie.“[...]
„V Německu se, naproti tomu, upevňovalo označení „německý Rumun“, pro veřejnost spolkového Německa příznačný výraz bezradnosti, [...] se kterým neznalý domorodec denně reagoval na exotické nové přistěhovalce.“⁵

Ve většině případů ovšem společnost od těchto výrazů (rumunský Němec, německý Rumun) upouští a zjednodušuje ho na zemi původu.

„Jednoznačnou identitu jen stěží definujeme. Nalézáme spíše transkulturní a hybridní

³ Kegelmann, René, „An der Grenzen des Nichts dieser Sprache...“ Zur Situation rumäniendeutscher Literatur der achtziger Jahre in der Bundesrepublik Deutschland, Bielefeld, Aisthesis, 1995, str. 7, z němčiny přeložila K.T.

⁴ Weberová, Anemarie, Rumäniendeutsche Kinder- und Jugendliteratur 1944-1989, Ein Forschungsbericht, Journal for Transylvanian Studies, č.1/ 2003, z němčiny přeložila K.T.

⁵ Tamtéž, z němčiny přeložila K.T.

*formulace“.*⁶

Německé obyvatelstvo různého původu žilo až do roku 1918 v tzv. Velkém Rumunsku. Charakteristické pro ně bylo, že se sami považovali za obyvatele kraje. Pojem „rumunští Němci“ byl politický pojem, který se objevil až ve 30. letech v době, kdy se šířil pocit sounáležitosti. Roku 1921 vznikl volný „Spolek Němců v Rumunsku“, který převzal v té době vznikající regionální organizace jako „Německo-saskou národní radu“ a „Národní pospolitosti“ Bukoviny, Banátu, Satmárského území a Besarábie. V parlamentních volbách figurovala „německá strana“. S Němci bylo zacházeno mnohem vlídněji, než třeba s Maďary, Rusy a Bulhary. Důvodem bylo, že neměli žádný zájem o vlastní území spojené s jejich mateřskou zemí a vždy se vůči státu chovali loajálně. Sedmihradští Sasové a banátští Švábové jako jediní z národnostních menšin odsouhlasili roku 1919 sjednocení s Rumunskem.⁷

I přes viditelná úskalí pojmu „rumunsko-německý“ jsem se rozhodla ve své práci členy Aktionsgruppe Banat řadit mezi rumunsko-německé autory. Důvodem jsou mi sociální a geografické podmínky a hlavně zjednodušení orientace v textu.

2 Banát a banátští Švábové

Vzhledem k zaměření mé práce bych ráda zprvu představila Banát a jeho německou populaci. Jak již bylo v úvodu zmíněno, formování banátské společnosti úzce souvisí s tvorbou Aktionsgruppe Banat neboť její autoři ve svých dílech své předešlé generace kritizují a chtějí být jiní. Aby tedy český čtenář chápal, jak je možné že se dvě po sobě jdoucí generace dokázali od sebe tak vzdálit, je nutné nastínit historické souvislosti.

2.1 Banát

Banát je oblast v jihovýchodní Evropě ohraničená řekami Mures, Tisou, Dunajem a jižními Karpaty. Sousedí se Srbskem a Maďarskem. Banátská plošina je součástí Panonské nížiny a banátská vrchovina patří do pohoří Karpat.⁸

Toto dříve k sobě patřící území bylo po 1.sv. válce rozděleno na tři části tzv. Trianonským mírem z 4.6.1920. Dnes, na základě této smlouvy, odlišujeme rumunský, srbský a maďarský Banát.⁹ Povrchově patří největší část (asi 19 000km čtverečních) k Rumunsku.

Území o velikosti 9 307 km čtverečních dostalo Srbsko a nejmenší území s 271 km

⁶ tamtéž, z němčiny přeložila K.T.

⁷ Völkl, Ekkehard, Rumänien: Vom 19.Jahrhundert bis in die Gegenwart, Regensburg, Pustet, 1995, str. 237

⁸ Rieser, Hans-Heinrich, Das rumänische banat: eine multikulturelle Region im Umbruch, Stuttgart, Thorbecke 2001, str.34

⁹ tamtéž, str.84

čtvřecních patří Maďarsku.¹⁰

2.1.1 Historie od roku 1552:

Němečtí osadníci přišli do Banátu teprve roku 1718, ale historie tohoto regionu se utvářela již od 16. století. Následně ve zkratce načrtnu dějiny Banátu před kolonizací, tedy od roku 1552 až do Požarevackého míru¹¹, roku 1718.

Roku 1552 dobyli Turci hradby Temešváru a maďarské království přišlo o východní Maďarsko a tím i o Banát. Místnímu obyvatelstvu tak nastaly zlé časy: odsun, vyvražďování, odvezení maďarského katolického obyvatelstva nebo nucený útěk do vnitrozemí Maďarska, kde byla situace klidnější než v pohraničí.¹²

Dějiny Banátu se následkem turecko-rakouských válek (1663-1739) změnily. Princ Evžen Savojský (1663-1736), který zastával funkci vrchního velitele habsburských vojsk v Uhrách, se 11.zář 1697 podařilo v Bitvě u Zenty Turky porazit. Tímto vítězstvím a Karlovickým mírem se musela Osmanská říše vzdát celých Uher a Sedmihradska. Banátské území zatím Turkům zůstalo, ovšem v říjnu roku 1716 dobyl Evžen Savojský Temešvár, čímž Turky definitivně porazil. 21.června byl uzavřen Požarevacký mír, ve kterém se Osmanská říše musela vzdát temešského Banátu ve prospěch Rakouska.¹³

2.2 Banátští Švábové:

Na území dnešního Rumunska žily a žijí mnohé německé menšiny, které by se daly označit souhrně jako „jihovýchodní němci“, ke kterým patří banátští Švábové, ale i ostatní německé menšiny např. v Maďarsku či Srbsku.

K německým menšinám v Rumunsku patří takzvaní „horští němci“, kteří se usídlili počátkem 18. století v Rešicích¹⁴ a jeho okolí, aby obnovili rakouský těžký průmysl po odsunu Turků. Dále se jedná o „besarabské Němce“, o kterých se toho však moc neví. Byli přesídlení do tzv. Reichsgau Wartheland na základě dohody mezi Hitlerem a Antonescem. Toto území patří dnešnímu Polsku. Další menšina se nachází v Bukovině, která k Rumunsku patřila jen dočasně.

¹⁰ tamtéž, 2001, str. 84

¹¹ Požarevackým mírem 21.6.1718 přišla Osmanská říše o část svého území, který připadl Rakousku. Mimo jiné i o temešský Banát, čímž započalo osídlování německými osadníky

¹² Bayerová, Gerda, Geschichte der Deutschen im Banat. Von der Ansiedlung bis zum Zweiten Weltkrieg, Wien 1989, str. 3

¹³ www.banater-schwaben.de (stav k 14.4.2010)

¹⁴ Rešice (rum. Reșița) je město v rumunském Banátu, hlavní město župy Caraș-Severin

Nejznámější německé menšiny jsou však Sedmihradští Sasové a Banátští Švábové. Sedmihradští Sasové se začali usídlvat především v jižní části Sedmihradska z hospodářských důvodů na pokyn krále Gejzy II. během 12. a 13. století. V datových textech bychom je našli pod označením *Flandrenses* nebo *Germáni*. Jednotně se však zavedlo pojmenování „Sasové“, i když se jednalo o heterogenní populaci pocházející z frankofonních oblastí na levém břehu Rýna a ze středního a jižního Německa. Živili se především jako kupci, zemědělci a jako řemeslníci. Vzhledem k tomu, že plnili veškeré hospodářské a obranné úkoly, mohli se pyšnit všemožnými výsadami, jako např. osobní svobodou, vlastním soudnictvím, samosprávou a církevní organizací. Vše bylo stvrzeno roku 1224 zákonem známým jako „Zlatá bula Sasů“ nebo „Adreanum“ uděleným maďarským králem Ondřejem II. Zvláštní práva však platila jen pro Sasy sídlící na území jižně kolem Sibiu, východně v tzv. Burzenlandu a na severu kolem Bistritz. Kromě řeči a právního postavení se od 16. st. lišili od jiných obyvatel Sedmihradska náboženstvím, neboť na rozdíl od kalvinistických resp. katolických Maďarů, ortodoxních Rumunů a katolických Szeklerů převzali roku 1542 luteránství.¹⁵

2.3. Osídlení Banátu

Banát se začal Němci osídlvat mnohem později a to až po roce 1718, kdy byl uzavřen *Požarevacký mír* mezi Osmanskou říší a rakousko-benátskou koalicí, na jehož základě dostalo Rakousko temešský Banát, malé Valašsko a Bělehrad spolu s okolním srbským územím až po řeku Timok.¹⁶ Celé osídlení vyžadovalo zvláštní strategii, neboť toto nově nabyté území se muselo přetvořit na úrodný a bezpečný kraj, který by se dokázal ubránit před Turky. Kvůli řídkému osídlení byla obrana nemožná, a tak se musela banátská populace začít zvyšovat. Osídlování Banátu proběhlo ve třech fázích, které zde krátce zmíním:

Za vlády Karla VI.

Prvnímu přílivu Švábu došlo roku 1722 za vlády Karla VI. a to především z německých zemí. Aby nové kolonizátory vůbec do těchto míst nalákali, byla jim přislíbena určitá privilegia. Mezi ně patřila půda zdarma a garance tří až pěti let osvobozených od daní. Jednalo se tedy o nevolníky, ale o svobodné zemědělce. Tyto výhody ovšem nebyly jen tak, a Švábové museli plnit určité úkoly. Museli se starat o pořádek a bezpečí osídleného území, vymýtit ho a obhospodařovat. Pokud by bylo území napadeno zvenčí, museli by ho bránit.

¹⁵ Völkl, Ekkehard, Rumänien: Vom 19. Jahrhundert bis in die Gegenwart, Regensburg, Pustet, 1995, str. 236

¹⁶ Boritzka, Jiří, Historický Obzor, článek z č. 1/2/2008

Tato první vlna osídlení proběhla v letech 1722 až 1726 a poskytla nový domov zhruba 12 000 až 15 000 kolonistům.

Za vlády Marie Terezie

Za vlády Marie Terezie bylo osídlování znovu obnoveno, aby se zvýšil počet obyvatel, který utrpěl vážné ztráty kvůli vpádu Turků a kvůli moru v roce 1738.

Aby se docílilo růstu obyvatel a s tím spojeným rozkvětem hospodářství, nabírali se i obyvatelé jiných národností, jakými byli např. Italové či frankofonní Lotrinci. Toho se opět docílilo různými privilegii a ústupky, avšak ne ve formě daru. Všechny materiální a finanční výhody musely být v příštích několika letech splaceny v podobě daní. Tato druhá kolonizační vlna přivedla do Banátu 14 000 nových obyvatel.

Za vlády Josefa II.

K třetí velké kolonizaci došlo za vlády Josefa II.. Důvodem již však nebyla snaha o zvýšení počtu obyvatel, ale především o zlepšení zemědělství a podmínek k němu. Mělo se mimo jiné také vyškolit domácí obyvatelstvo. Při této kolonizaci byly však patrné finanční problémy a zhoršily se životní podmínky nových osadníků. Aby se příští osídlování stalo efektivnější, byla nutná změna. Řešení viděl Josef II. v připojení území k maďarskému království. Vliv Vídně se však zachoval nadále relativně velký, vzhledem k tomu, že maďarská centrála spadala pod rakouskou kancelář.

„Oblast byla rozdělena na tři samostatné celky (Torontál, Temeš, Krassó)[...]. Banát tak ztratil svůj vojenký význam jako „plot proti Uhrám“ a jako „přední zeď křesťanství“. Turci se sice ještě jednou na území dostali roku 1788, ale jejich síla byla zlomená,[...].“¹⁷

Tímto se vymezipily tři hlavní proudy osídlení. Sice poté ještě došlo k několika malým přílivům nového obyvatelstva, ale v podstatě přivedly do Banátu německé osadníky kolonizační vlny za Karla VI., Marie Terezie a Josefa II. . Těmito proudy byl položen základní kámen německy mluvícího obyvatelstva.

2.4. Banát ve 20. století

Ještě před pádem Rakouska-Uherska roku 1918 byl Banát jeden celek a tvořil

¹⁷ Rieser, Hans-Heinrich, Das rumänische Banat: eine multikulturelle Region im Umbruch, Stuttgart, Thorbecke, 2001, str. 70

jihozápadní cíp Rumunska. Když se po první světové válce habsburská monarchie rozpadla a Trianonská mírová smlouva¹⁸ určila rozdělení území, spojilo se Sedmihradsko, Besarábie a Banát s Rumunskem. Banát byl zároveň rozdělen mezi Jugoslávii a Rumunsko a tím i jeho obyvatelé. S tímto rozdělením dosud jednotného území se mnozí z banátských Švábů nedokázali vyrovnat.¹⁹

Ve dvacátých letech se začaly utvářet spolky banátských Švábů, které se zajímaly o nakladatelství, vzdělání, výchovu mládeže a kulturu. Mezi lety 1921 a 1931 vznikly noviny „Banater deutsche Zeitung“ a na kulturním poli se činil „Banater Deutsche Kulturverein“, který vydával čtvrtletní sešity „Banater Deutsche kulturhefte“²⁰

2.4.1 Banát po 2.sv.válce a doba poválečná

Během druhé světové války byly otázky po příslušnosti německy mluvící menšiny Banátu obzvláště hlasité. Banátští Švábové se, i když byli doma v Rumunsku, více méně cítili být silně spojeni s Německem. S převzetím moci nacionálními socialisty se ozvaly fašistické hlasy i z řad banátských Švábů. Sice nacionálnímu socialismu nepodlehla celá populace banátských Švábů, ale na velkou část rumunských Němců se nesmí hledět jen jako na pasivní přívržence.²¹

Na podzim roku 1940 přišel k moci generál Ion Antonescu a veřejně se přihlásil k fašistickému smýšlení. Postavení rumunských Němců, kteří se vůči Německu chovali většinou loajálně, se v Rumunsku zlepšilo. Roku 1940 podepsala fašistická vláda Antonesca a nacistická vláda Německa dohodu nazývanou „Akce tisíc mužů“. Tato dohoda měla za následek, že všichni rumunští Němci povinní vojenskou službou mohli nastoupit do jednotek SS. Tito vojáci přišli o svou rumunskou státní příslušnost, zato jim však byla přidělena ta německá. Jednalo se přibližně o 1000 až 1500 mužů.²² V roce 1943 došlo k další dohodě, která se týkala už mnohem více rumunských Němců. Tak o velkém počtu rumunských Němců ve službách nacistů informuje Hans-Werner Schuster, který napsal článek do „Südostdeutsche Vierteljahrblätter“:

„3000 ve službách SS, 2 500 v německém vojsku a 6 000 v německém zbrojním průmyslu.

Koncem července 1943 hlásí lidové vedení skupin, že do jednotek SS bylo posláno 40 000 mužů a

¹⁸ Jedna z pařížských mírových smluv podepsána 4.6.1920. smlouva stanovila hranice maďarského státu jakožto nástupce Uherska po skončení 1.světové války

¹⁹ Rieser, Hans-Heinrich, Das rumänische Banat: eine multikulturelle Region im Umbruch, Stuttgart, Thorbecke 2001, str.84

²⁰ Hügel,Kaspar, Die Banater Schwaben in und aus Rumänien. Zum Ausklang einer südostdeutschen Stammgemeinschaft,Eckhart-Schriften, Heft 147, Wien, Österreichische Landsmannschaft, 1998, str.12-13

²¹ Totok, William: Die Zwänge der Erinnerung:Aufzeichnungen aus Rumänien, Hamburg, Junius,1988, str. 12

²² Redlová, Claudia Maria, Geschichte der Donauschwaben um rumänischen Banat unter besonderer Berücksichtigung ihrer Situation während und nach dem 2.Weltkrieg, Universität Wien, 1994, str.23

do konce roku 1943 by to mělo být až 54 000 rumunských Němců. Dohromady mohlo být na základě dohody z roku 1943 do nacistické armády odvedeno 50 000 rumunských Němců – z toho asi 45 000 do jednotek SS, z toho je patrné, píše Schuster, že koncem roku 1943 byl každý desátý muž SS rumunský Němec! Ale i později byli rumunští Němci nabíráni do nacistické armády, můžeme tedy mluvit o nejméně 70 000 rumunských Němců ve službách wehrmachtu, resp. Jednotkách SS.²³

Jasně se ukazuje, že orientace rumunských Němců na nacistické Německo nemůže být zpochybňovaná. Nacionálně socialistická minulost a popření fašistické ideologie po válce bylo v rumunsko-německé literatuře zpracováno především literární skupinou „Aktionsgruppe Banat“.

Roku 1944 se situace radikálně změnila. 23.srpna 1944 se povedl puč proti vojenskému diktátoru Ionu Antonescuovi. Tento státní převrat neznamenal pro Rumunsko konec války, nýbrž politický obrat. Země nyní bojovala na straně Sovětského svazu. Tím se postavení rumunských Němců vyostřovalo, neboť se během války mohli indetifikovat s napojením na nacistické Německo. „Kolektivní vina“, se kterou se potýkalo Německo se týkala i rumunských Němců, kteří byli často označováni jako kolaboranti.²⁴

Přesto byli zpočátku před hořkými následky uchráněni a k úplnému vyhnání z Rumunska nedošlo. Pro banátské Šváby byly uloženy výjimečné podmínky, jako například zákaz opuštění místa bydliště. Odvolávalo se na to, že se s Němci v Rumunsku zacházelo korektně. V „dokumentu o vyhnání Němců z východní části střední Evropy“ se píše:

„Musí se zásadně zdůraznit, že se rumunské úřady první týdny a měsíce po kapitulaci ve všech opatřeních k německému lidu snažili o slušnost a korektnost.“²⁵

Jak plynul čas, tak sílil vliv Sovětského svazu v Rumunsku a udával rytmus i vnitřní politice. Předchozí jemné zacházení s národními menšinami, především s válečně vinnými Němci skončilo:

„Přestože již na podzim 1944 vešel v platnost nový národnostní zákon a o pár měsíců později dekret jednající o postavení národnostních menšin, který obsahoval řadu velkorysých

²³ Totok, William, Die Zwänge der Erinnerung: Aufzeichnungen aus Rumänien, Hamburg, Junius, 1988, str. 34, z němčiny přeložila K.T.

²⁴ tamtéž, str. 41

²⁵ Redlová, Claudia Maria, Geschichte der Donauschwaben um rumänischen Banat unter besonderer Berücksichtigung ihrer Situation während und nach dem 2. Weltkrieg, Universität Wien 1994, str. 65, z němčiny přeložila K.T.

slibů, byli Němci vystaveni silné diskriminaci. V lednu 1945 bylo přibližně 75 000 Němců – a to všechny ženy mezi 18 a 30 lety a všichni muži mezi 17 a 45 lety- transportováni do SSSR na tzv. budovatelské práce. Roku 1949 se zpět vrátila necelá polovina všech deportovaných.“²⁶

Ti, kteří byli nemocní či jinak neschopní práce, byli deportováni zpět koncem roku 1945 a začátkem 1946. Spousta těch, kteří přežili se dostala roku 1948/49 do německé zóny obsazené Sovětským svazem, odkud se vydávali ke svým bližním na západ nebo ilegálně zpět do Rumunska.²⁷

Avšak ani po návratu se situace nezlepšila. V rámci agrární reformy byla zestátněna veškerá jejich půda a později i jejich domy. Mimo to měli Němci, kteří v Rumunsku zůstali, pouze omezená práva. Byly to nevyhnutelné následky, které nešlo zlepšit.

Sotva se však rumunští Němci vzpamatovali, muselo se jich 30 000 až 40 000 vystěhovat do stepi Bărăgan, na jihovýchodě Rumunska. S nábytkem, který si mohli vzít s sebou, byli vysazeni na širém poli a než si postavili nějaké skromné obydlí, žili ve vyhloubených jámách.²⁸

Nyní se dostáváme do historického období, které je pro Aktionsgruppe Banat rozhodující, neboť v něm započali svou tvorbu.

3 Období tání

Tato kapitola popisuje politické a kulturní změny v rumunské společnosti, které poskytly nejen národnostním menšinám naději na svobodnější život, ale rozhýbaly mimojiné dosud zkostnatělou uměleckou a literární scénu.

3.1. První vlna tání (tzv. Tauwetterperiode)

Po Stalinově smrti roku 1953 nastala fáze tzv. destalinizace. Docházelo k určitému uvolňování poměrů, jak politických, tak kulturních. Jako známka této liberalizace platí návrat odvečených do Bărăganu, kteří v roce 1956 mohli zpět, přičemž jim byly navraceny i jejich zabavené domy.²⁹

I přes značná trápení se znovu vytvářel německý kulturní život, který byl státem trpěn a mimoto částečně i financován. Mohl se používat německý jazyk, ale obsah musel, či alespoň

²⁶ Totok, William, Die Zwänge der Erinnerung: Aufzeichnungen aus Rumänien, Hamburg, Junius, 1988, str. 42, z němčiny přeložila K.T.

²⁷ Hügel, Kaspar, Die Banater Schwaben in und aus Rumänien. Zum Ausklang einer Südostdeutschen Stammesgemeinschaft, Eckhart-Schriften, Heft 147, Wien, Österreichische Landsmannschaft, 1998, str. 23

²⁸ tamtéž, str. 23

²⁹ Totok, William, Die Zwänge der Erinnerung: Aufzeichnungen aus Rumänien, Hamburg, Junius, 1988, str. 45

měl být komunistický. Němci tuto příležitost využili a začali znovu oživovat svou jazykovou a kulturní společnost jak ve škole, v divadle, tak i v muzice.³⁰

Koncem padesátých let se ovšem režim vracel do svých pevných kolejí a první fáze liberalizace se stávala minulostí. Po národním povstání v Maďarsku roku 1956, které si kladlo za cíl vzepřít se sovětskému tlaku, odchod sovětské armády, svobodné volby a svobodu tisku, a které bylo následně násilně potlačeno Rudou armádou, se situace přiostrčila a rumunská vláda vzala opět situaci pevně do svých rukou.

Jako odstašující případy měly být veřejné procesy z roku 1959, které se zaměřovaly především proti intelektuálům. Byla to snaha zakročit proti „reakčním elementům“ a zabránit tak dalším protestům proti režimu, které by mohly následovat případ z Maďarska. Tak píše William Totok:

„Ani rumunští Němci nezůstali během této destalinizační fáze ušetřeni: nečekaně ztratili tisíce obyvatel německé národnosti v roce 1958/59 svá místa. [...] Všemocná bezpečnostní služba Securitate měla opět hrát hlavní roli. Dlouho promlčené trestní spisy z počátku padesátých let se dostaly z tajných archivů na denní světlo. Mnoho intelektuálů z řad sedmihradských Sasů, mezi nimi spisovatelé Wolf Aichelburg, Georg Sherg, Hans Bergel a Andreas Birkner, byli roku 1959 u vojenského soudu odsouzeni k odnětí svobody kvůli smyšlenému přečinu: obvinění znělo protistátní, antisocialistická propaganda. Za takzvaným „ryzím saským procesem“ (1959) následoval „rudný švábský proces“ (1960)“.³¹

„Ryzí saský proces“, o kterém mluví William Totok, se odehrál 15.zářím roku 1959 v Kronstadtu. Rumunsko-němečtí spisovatelé Andreas Birkner, Wolf von Aichelburg, Georg Sherg, Hans Bergel a Harald Siegmund zde sehráli úlohu nejreprezentativnějších zástupců rumunsko- německé literatury jejich doby a byli postaveni před soud za nepřátelství vůči státu. Veškerá obvinění byla zkonstruovaná a i když se týkala sedmihradských spisovatelů, považují za nutné je zmínit pro demonstraci tehdejších praktik komunistického režimu.

3.2.Druhá vlna tání

V průběhu šedesátých let uznala rumunská vláda nutnost liberalizace, zvláště aby své

³⁰ Hügel,Kaspar, Die Banater Schwaben in und aus Rumänien. Zum Ausklang einer südostdeutschen Stammesgemeinschaft, Eckhart-Schriften, Heft 147, Wien, Österreichische Landsmannschaft, 1998, str.31

³¹ Totok, William, Die Zwänge der Erinnerung: Aufzeichnungen aus Rumänien, Hamburg, Junius, 1988, str. 49, z němčiny přeložila K.T.

obyvatele pozitivně naladila a aby se uvolnily vztahy se západem. Tak došlo k dalšímu „období tání“. V tomto případě nešlo o výsledek nějaké revoluce, nýbrž o prosazení populárního uvolňování ze strany vlády.

„Strana chtěla očividně na cestě atraktivní ideologie a kulturní politiky získat větší popularitu a autoritu, zvláště poté, co „tvrdé metody“ nevedly k úspěchu.[...] Tato nastolená liberalizace po III. sjezdu strany nebylo žádné spontánní období tání, jako v roce 1956, ale „shora“ řízená akce.“³²

Sterbling popisuje okonosti tání takto:

„V mezidobí, které se nazývalo „obdobím tání“, nastalo postupné vzdalování se Rumunska od sovětského svazu a Varšavské smlouvy – ze které však Rumunsko nikdy oficiálně nevystoupilo – i tak jako dočasná a nadějná orientace na západ rumunské zahraniční politiky.“³³

Začátek této nové fáze byl odstartován 16. června 1964, kdy byli mnozí političtí vězni, mezi nimi i saští spisovatelé, amnestováni a osvobozeni.³⁴ Roku 1965 se k moci dostal Nicolae Ceaușescu a lidstvem byl vnímán jako naděje na zlepšení stávajících podmínek. On sám uvolňování udržel a na IX. sjezdu rumunské komunistické strany se odsouhlasila nová a méně dogmatická tvář celé strany. Ceaușescu zprvu budil dojem, že má opravdový zájem na liberální politice pro zlepšení pozice celé země.³⁵

Uvolňování v kultuře a politice bylo patrné již od první poloviny 60. let, kdy docházelo k postupné liberalizaci a již od roku 1965 můžeme mluvit o růstu otevřeného a liberálního kulturního klimatu. V literatuře, a to nejen v té rumunsko-německé, se objevuje „moderna“ a střídá skoro dvacet let vládnoucí socialistický realismus plný dogmat a klišé.³⁶

Pro rumunsko-německou menšinu bylo Ceaușescovo přiznání chyb ohledně politiky vůči menšinám po druhé světové válce velice důležité. V rámci stranických dnů odkázal na nesprávnosti, které se po válce menšin dotýkaly:

³² Gabanyiová, Anneli Ute, Partei und Literatur in Rumänien seit 1945, München, R. Oldenbourg, 1975, str. 79, z němčiny přeložila K.T.

³³ Sterbling, Anton, Am Anfang war das Gespräch, Hamburg, Krämer Verlag, 2008, str. 162, z němčiny přeložila K.T.

³⁴ Totok, Claudia Maria, Geschichte der Donauschwaben um rumänischen Banat unter besonderer Berücksichtigung ihrer Situation während und nach dem 2. Weltkrieg, Universität Wien 1988, str. 49

³⁵ Schusterová, Diana, Die Banater Autorengruppe: Selbstdarstellung und Rezeption in Rumänien und Deutschland, Konstanz, Hartung-Gorre, 2004, str. 32

³⁶ Sterbling, Anton, Am Anfang war das Gespräch, Hamburg, Krämer Verlag, 2008, str. 157

„I po osvobození vlasti byla přijata některá špatná opatření. V této souvislosti bych rád zmínil přesídlení německých a srbských obyvatel, úplné zestátnění pozemků patřících Němcům a jiná ekonomická opatření, což způsobilo škody nejen zmíněnému obyvatelstvu, ale i celému národnímu hospodářství a zejména naší národnostní politice.“³⁷

Koncem šedesátých let se začala do popředí dostávat i rumunsko-německá kultura. Banátské noviny „*Neue Banater Zeitung*“ převzaly velice důležitou roli v podpoře mladé rumunsko-německé literatury, mimoto se německý jazyk začal objevovat i v televizi a rádiu. Jako obzvláště důležitá událost se ukázalo obsazení univerzitních míst pěti profesory německého původu. K tomu se vytvořilo mnoho německých oddělení na školách a dva německé divadelní spolky v Temešváru a Sibiu.³⁸

Tuto liberální fázi ukončil Ceaușescu po návštěvě Čínské lidové republiky v červenci roku 1971 svým projevem na XXIV. sjezdu KSSS:

„(...) Stejně tak musí vzhledem k roli státu panovat úplná shoda, neboť stát pracující třídy je oprávněn se zapojit do literatury, do výtvarného umění a do muziky a povolit jen to, co vyhovuje socialismu a zájmům naší socialistické vlasti.“³⁹

Pro umění a literaturu to znamenalo jediné – sloužit v zájmu státu, neodporovat ideologii a vystupovat výchovně. Podmínky, které Aktionsgruppe Banat odmítala dodržovat.

Než se úplně zatáhla železná opona, opustil zemi každý, kdo mohl. Poté, co SRN roku 1967 navázala s Rumunskem diplomatické vztahy, se začala tato vycestování množit. Spolkový kancléř Helmut Schmidt dojednal roku 1978 s Ceaușescem roční výjezdní kvótu pro 12 000 až 16 000 Němců. Za každého občana SRN zaplatila zpočátku 5 000 německých marek, ke konci se jednalo až o částku 7 800 marek.⁴⁰

3.3 Návrat banátských Švábů do SRN

Komunistické Rumunsko nenabízelo národnostním menšinám příznivé podmínky. Odlišná ideologie, i když se samozřejmě mezi Němci našli někteří zarytí komunisté, a neustálý

³⁷ Totok, William Die Zwänge der Erinnerung: Aufzeichnungen aus Rumänien, Hamburg, Junius, 1988, str. 52, z němčiny přeložila K.T.

³⁸ tamtéž, str. 50

³⁹ tamtéž, str. 65, z němčiny přeložila K.T.

⁴⁰ Gerdesová, Hilke, Rumänien: Mehr als Dracula und Walachei, Berlin, Ch.Links Verlag, 2007, str. 125

tlak okolí, přiměl usedlíky přemýšlet o útěku zpět do mateřského Německa. Slibovali si od toho jak svobodu, tak mnohem větší kulturní zázemí, pochopení tradic a lepší možnosti k sociálnímu vzestupu. Mnohé z nich však čekalo rozčarování, neboť kromě jazyka toho se západními Němci již neměli mnoho společného. Výjimkou tak nebylo znevýhodnění na pracovním trhu, ponižování a nelehké životní podmínky. Prosadit se na demokratickém západě museli i členové Aktionsgruppe Banat, kteří po rozpuštění skupiny postupně zažádali o povolení vycestovat.

Tak, jako se banátští Švábové dostali před 200 lety do Banátu ve třech vlnách, to znamená za Karla VI., za Marie Terezie a za Josefa II, dostávali se ve třech vlnách i zpět do Spolkové republiky Německo. Tak o tom píše Kaspar Hügel ve své knize „*Die Banater Schwaben in und aus Rumänien*“⁴¹.

Uprchlíci roku 1944 – V tomto roce uprchlo do Německa kolem 30 000 banátských Švábů. Někteří zůstali v novu vzniklém Rakousku, někteří pokračovali do Francie a za oceán, ale většina jich přeci jen zůstala v Německu. Zpočátku byli tito uprchlíci odkázaní na místní pomoc, ale v říjnu roku 1945 vznikla v Mnichově pobočka církevní pomocné činnosti na podporu utečenců. Jejich děti a vnoučata jsou již plně integrováni do německé společnosti.

Vystěhovalci roku 1954 až 1989 – Od roku 1954 se zástupci krajanských spolků banátských Švábů, sedmihradských Sasů a satmarských Švábů společně snažili u spolkové vlády, stejně tak jako u Červeného kříže, získat podporu ve věci rodinného spojení. Zatímco se to podařilo jen v málo případech, množily se od roku 1982 díky zásahu spolkové vlády úspěšné přesuny. Ve většině případů byli občané odkoupení, ale i tak museli v Rumunsku ještě finančně pomáhat. Podle některých odhadů se v této periodě z Banátu odstěhovalo na 120 000 Švábů.

Pozdní vysídlení od roku 1990 – Po politickém převratu v Rumunsku roku 1989 přišlo během dvou let do SRN asi 70 000 banátských Švábů. Následně vysídlování ustálo, neboť ten, kdo chtěl z Rumunska pryč, to udělal co nejdříve. Mezi tyto pozdní vysídlence patří mnoho lidí, kteří za komunismu zastávali více méně vyšší pozice.

Ceașescova domácí politika byla katastrofální. Byla potlačována základní lidská práva, nepohodlní lidé byli zavíráni, mučeni a popravováni, vnitřní ekonomická situace

⁴¹ Hügel, Kaspar, Die Banater Schwaben in und aus Rumänien. Zum Ausklang einer südostdeutsche Stammgemeinschaft, Eckhart-Schriften, Heft 147, Wien, Österreichische Landsmannschaft, 1998

přivedla Rumunsko na pokraj hladomoru. Veškerý každodenní život se musel podřizovat jeho kultu osobnosti a i přes své nízké vzdělání určoval právě on, co je vhodné a co ne. Lidé se měli tak špatně, že se báli jakkoli bouřit ze strachu, že by mohlo být ještě hůř. Wagner shledává pochybení hlavně rumunských intelektuálů, kteří na rozdíl od svých kolegů v ostatních státech vůbec nepřemýšleli o stavu své země, neboť to byli právě oni, kdo by dokázal se stávajícími poměry alespoň trochu hnout⁴².

Německá menšina neviděla ve svém setrvání v Rumunsku žádnou budoucnost, neboť byla nucena koukat na to, jak jejich samostatná kulturní jednotka pomalu mizí. Dostat se však za hranice bylo pro někoho, kdo na západě neměl příbuzné, skoro až nemožné. Nutná byla totiž finanční podpora a i když sice SRN rumunské Němce odkupovala, bylo potřeba stejnou částku vynaložit na úplatky úřadů. S čím se však mnozí nedokázali vyrovnat byla ztráta zaměstnání bezprostředně po podání žádosti o vycestování. S tím se pojila i šikana nejen z řad úředníků, ale i z zcela obyčejných Rumunů. Ti měli své německé menšině za zlé, že vůbec o vycestování mohou požádat, zatímco oni byli nuceni v Rumunsku zůstat.

Lidé byli z režimu unavení, každý den se setkávali s novými státními nařízeními a povinnostmi. Citelně se na nich podepsala i plíživá rumunizace dětí vzhledem k neustálému omezování výuky německého jazyka. Pokud se zaměříme na mladou generaci intelektuálů banátských Švábů, tak ti viděli v emigraci východisko, jak se vymanit z úzkoprsosti svého okolí. Necítili totiž absolutně žádné zastoupení ani podporu. Naopak, setkávali se s opovržením a s neustálými nadávkami na svou osobu. Starším se totiž nelíbil styl jejich psaní, v kritických textech se poznávali a cítili se být dotčení.

4. Aktionsgruppe Banat

Samotný název Aktionsgruppe Banat vznikl až 14.5.1972 v článku Horsta Webera, který celý rozhovor v Neue Banater Zeitung zveřejnil. Členové tento název přijali, neboť byl míněn především jako provokace proti komunistickému režimu, který jakékoli „akční“ spolky zakazoval. Společně pořádali v Temešváru i v různých vesničkách rozhovory, happeningy a publikovali svou tvorbu.

Zpočátku jejich tvorba nebudila žádné podezření, naopak byla zveřejňována s oblibou a Richard Wagner dostal dokonce literární cenu socialistické mládeže. Zvrat nastal v době, kdy se rumunská mládež začala o jejich texty zajímat hlouběji a Securitate si všimla možných politických interpretací, které přímo odporovaly ideologii. Započalo tedy podrobné zkoumání jejich tvorby. Aktionsgruppe tušila, že si jí Securitate všimla, ale vzhledem k tomu, že je

⁴² Der Spiegel, č.19/1987

dlouho nikdo neoslovil ani nijak nenapomenul, nevěnovala tomu přílišnou pozornost. Tajná služba tak měla dostatek času na to, sesbírat několikaletou tvorbu všech členů a následně zakročit s dostatečným množstvím důkazních materiálů.

Skupina se zabývala sociálními problémy a tehdejší politikou. Výzvou pro ně bylo se stavět do pozice hlásné trouby proti oficiální ideologii. Aktionsgruppe Banat byla nařčena z komplotu proti komunistickému režimu, neboť její autoři četli a zveřejňovali básně a eseje, které přímo kritizovaly formu i obsah rumunského komunistického režimu. Nejsledovanějším členem byl William Totok, jehož tvorba se často dostávala na přední strany novin a který byl nakonec potrestán ze všech členů nejvíce.

Myšlenky, o kterých se mezi členy ponejvíce debatovalo, v sobě měly jistý druh protestu. Kritizovaly populismus, propagandu, která realitu v Rumunsku zlehčovala a nerozhodnost rumunského obyvatelstva vůči politickému systému, kterému byl člověk sám o sobě úplně lhostejný. Důležité pro ně bylo, aby občanská kultura převzala roli morálně poctivé opozice.⁴³ To zůstalo však jen u slov, neboť i když se členové skupiny snažili, byla rumunská společnost 70.let zcela nezralá k tomu, aby vytvořila nějakou politickou opozici. Krom toho Ceaușescův režim odmítal už jen náznak vzpoury svých občanů.

Komunistická strana byla toho názoru, že Aktionsgruppe vede zbylou německou menšinu do konfliktu se státem. Ve skutečnosti tato domněnka pak vedla k rychlejší emigraci oponentů do Německa. Co je zajímavé a stojí určitě za zmínku je, že mezi členy Aktionsgruppe kolovaly marxistické myšlenky a dokumenty, které jasně poukazovaly na to, že rumunský národní komunismus nemá s marxismem vůbec nic společného. Tento myšlenkový směr byl momichodem ve skupině velice oblíbený, rok 1968 byl ve jménu neomarxismu hojně diskutované téma a skupina si budoucnost země představovala právě v jeho duchu.

Aktionsgruppe se podařilo ovlivnit i mladé rumunské spisovatele, kteří se následně taktéž často orientovali na německou kulturu a zajistili si přístup k alternativním zdrojům. V této době už se u členů jejich orientace na politiku začala vyhraňovat a důstojně odmítli režimní praktiky. Obyvatelé SRN byli zmatení, když v místním tisku vyšel článek o rumunských Němcích, kteří byli komunistickou stranou Rumunska označováni za marxistické disidenty, protože tento politický směr nebyl vládou trpěn. Celý článek vyšel pod názvem „*Marxističtí rumunští Němci ruší revoluční klid jejich „socialistického“ státu*“.⁴⁴

⁴³ Neumann, Victor, Aktionsgruppe Banat or the Right to Freedom, Horizon 3/2003

⁴⁴ Neumann, Victor, Aktionsgruppe Banat or the Right to Freedom, Horizon č. 3/203

Novinář Dieter Schlesak popsal tuto paradoxní situaci nejen aby vzpomněl autory, ale také aby upozornil na to, že marxistický postoj byl zakázaný tak dlouho, dokavad' režim sám nenařídil z marxismu udělat filosofickou doktrínu k vlastnímu prospěchu. A jak víme z vlastní zkušenosti, byly marxistické myšlenky poupravené a zneužité.

V literárních kruzích mladých autorů střední a východní Evropy na sebe autoři z Temešváru pokaždé dokázali svými pozoruhodnými texty upozornit. Vždyť se věnovali aktuálním tématům, které byly pro komunistický blok společné. A i když zpočátku byli v samotném Německu přehlíženi, přeci jen se dostali na stránky novin. Upozornili na ně starší generace rumunsko-německých spisovatelů, kteří nyní žili v Německu a kteří rumunskou literární scénu stále sledovali. Jen za několik málo let jejich existence věděli členové Aktionsgruppe nejen jak neustále bránit svou důstojnost, ale i obyvatelé města věděli, že na ně má režim spadeno. Vzhledem k tomu, že měl Temešvár tradičně velice kosmopolitní a sociálně demokratické postavení, což vedlo k prosperitě regionu, snažil se režim neustále hledat možnost, jak jej exemplárně potrestat. Mezi lety 1972-1975 byla Aktionsgruppe neustále přítomna v kulturním životě města, avšak i přes velkou iniciativu to nedalo přeskočit jiskře, která by nastartovala demonstraci proti režimu. Přesto mladí autoři předvedli svou odvahu skrz své německé články a pozoruhodným vyjadřováním, se kterým dokázali provokovat. Proto je nutné členy Aktionsgruppe řadit mezi ty členy, kteří podobu kulturní politiky poválečného období silně ovlivnili.

Aktionsgruppe ukázala, že evropská demokracie, ideje politické plurality a literární cesta nebyly pro Temešvár nic cizího. Společně odmítali Ceaușescův kult osobnosti a výhradní postavení komunistické strany. Samozřejmě odmítali i všudepřítomnou cenzuru, protože „psaní do šuplíku“, kdy chybí zpětná vazba je nemohlo dostatečně rozvíjet. V letech fungování skupiny to byly právě temešvárské noviny, které jejich tvorbu pravidelně vydávaly. Dá se říct, že skrz skupinu autorů se idea alternativního myšlení v politickém smyslu zrodila již dlouho před rokem 1989.

Aktionsgruppe nevznikla v Temešváru v žádném případě náhodou. Tato disidentská skupina byla výsledkem sociálního občanského hnutí, které se silně otevřelo evropským hodnotám. Tento vývoj nebyl jen ovocem této usedlé německé menšiny, která svůj mateřský jazyk používala jako médium, ale spíše skutečností, že šlo o kosmopolitní pohraniční region. Tím by se dalo říct, že Aktionsgruppe reprezentovala jakýsi „civilis societas“ v tehdejší Temešváru. Tento samý okruh intelektuálů reflektoval v 70. letech rumunský nacionální komunismus ze všech jeho stran a s celou jeho problematikou.

Noví mladí autoři, kteří se všichni narodili mezi lety 1951 a 1955, Albert Bohn (1955),

Rolf Bossert (1952-1986), Werner Kremm (1951), Johan Lippet (1951), Gerhard Ortinau (1953), Anton Sterbling (1953), William Totok (1951), Richard Wagner (1952) a Ernest Wichner (1952) budili se svou tvorbou ve studentských přílohách novin u kritiků pozitivní ohlasy již ve svém gymnaziálním věku. Roku 1970 studoval Paul Schuster studentské přílohy Neuen Banater Zeitung (NBZ) a k výtvorům těchto mladých básníků se vyjádřil takto:

*„Není v žádném případě vyloučené, že jeden nebo druhý studentský list NBZ bude mít po letech cenu, neboť je v něm vytištěná první báseň významného básníka“.*⁴⁵

Nově vzniklé temešvárské noviny Neuen Banater Zeitung a především jejich kulturní příloha byly pro vznik Aktionsgruppe zásadní. Zkušenosti mladé generace byly zaznamenávány v průběhu šedesátých let do básní a krátkých próz, které se zveřejňovaly v novém tisku, a které chtěly prezentovat jejich svobodomyslnost:

*„Kouknete, říkali média a funkcionáři, máme zde mladou tvorbu. Není znetvořená, ale je drzá a sebevědomá“*⁴⁶

Po vzoru přílohy NBZ začaly v září 1971 svou přílohu vydávat i noviny Neue Literatur (NL).⁴⁷

Byla to zásluha těchto mladých autorů, ale i trochy důvěřivé naivity, že se sebevědomě hlásili ke slovu v době, kdy jiní spisovatelé a kritici stáli před nejistými literárními praktikami režimu. Tímto jednáním zřejmě přeci jen dokázali vedení strany jistým způsobem překvapit. Mimoto se strana ocitla odchodem několika autorů koncem šedesátých a začátkem sedmdesátých let pod jakýmsi tlakem a nová generace autorů měla zaplnit jejich místa. Tím se vysvětluje, jak je možné, že autoři s výstředním chováním mohli ještě několik let nerušeně psát.⁴⁸

Tvorba Aktionsgruppe byla formována komplexními sociopsychologickými změnami, které se utvářeli uvnitř německé společnosti žijící v Rumunsku po roce 1945. Přejít k úplně jinému společenskému utváření po 2.sv. válce mělo u nové generace za následek, že se vzdalovali a distancovali od představy postavení a hodnot předválečné společnosti. Všichni

⁴⁵ Spiridonová, Olivia, Untersuchungen zur rumäniendeutschen Erzählliteratur der Nachkriegszeit, Hamburg, Igel Verlag, 2009, str. 126, z němčiny přeložila K.T.

⁴⁶ Wichner, Ernest, Ein Pronomen ist verhaftet worden; Texte der Aktionsgruppe Banat, Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag, 1992, str. 7, z němčiny přeložila K.T.

⁴⁷ Spiridonová, Olivia, Untersuchungen zur rumäniendeutschen Erzählliteratur der Nachkriegszeit, Hamburg, Igel Verlag, 2009, str. 126

⁴⁸ Spiridonová, Olivia, Untersuchungen zur rumäniendeutschen erzählliteratur der Nachkriegszeit, Hamburg, Igel Verlag, 2009, str. 128

členové, tedy alespoň ti, kteří pocházeli ze zemědělských rodin, viděli ve znárodnění pozemků jisté výhody pro svou osobu. Zánik zemědělské třídy je nepřímou osvobodil. V jednom interview, které vyšlo s Hertou Müllerovou, tehdejší manželkou Richarda Wagnera a nositelkou Nobelovy ceny za literaturu 2009, je tento posun dobře znát:

„Ne, přemýšlet jsme se od těchto Němců nenaučili. To, že jsme se to i přesto naučili byla spíše náhoda. Náhoda, že už nebylo žádné pole...a tak už nás nemohli hnát do zemědělství, ale museli nás pustit do škol“.

V počáteční fázi skupiny, kterou Sterbling označuje jako „naivní angažovanost“⁴⁹, se členové hlásili k socialismu. „Nastala kuriózní situace, kdy byl náš nepřítel zprvu antikomunismus“ říká Richard Wagner, který toto postavení popisuje jako obranu proti generaci jejich otců. „Tito muži a ženy nás chtěli obléci do svých krojů a nechat nás tančit na jejich dechovku“.⁵⁰

Je dobré tyto události vidět i se spojitostí s rokem 1968, kdy všichni doufali, že se „pražské jaro“ prosadí i v Rumunsku. V této době se manifestovalo za víru ve změnu literatury a možnosti uchytit pravdu.

4.1. Aktionsgruppe a její směr

Autoři Aktionsgruppe byli otevření především literárním impulsům ze zahraničí. Zvláště co se týče střízlivosti a věcné chladnosti básní od Brechta a jazykové fantazie autorů např. z Vídeňské skupiny, dále Solzenicynem, ale třeba i Dubčekovou představou reformy socialismu.⁵¹ Vliv rumunsko-německých autorů nepřichází skoro vůbec v úvahu a omezuje se jen na společné vzory. Členové Aktionsgruppe sami sebe považovali za neúplatné a bezkompromisní a ve svých literárních předchůdcích viděli spíše „anti-vzory“.⁵² Sžívali se spíše s důležitými okamžiky, které v 70. letech hýbaly západem, jako např. deziluze po roku 1968 a odcizení od předchozí generace.

I když hrozilo obětování individuality jednotlivých členů ve prospěch skupiny, bylo právě společné vystupování mladých autorů, jejichž texty a výpovědi tvořící dohromady dialog, to, co bylo v rumunsko-německé literatuře nové. Argumentace členů vychází z jejich

⁴⁹ tamtéž str.129

⁵⁰ Wichner, Ernest, Ein Pronomen ist verhaftet worden; Texte der Aktionsgruppe Banat, Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag, str.225, z němčiny přeložila K.T.

⁵¹ tamtéž, str.228-244

⁵² Spiridonová, Olivia, Untersuchungen zur rumäniendeutschen erzähliliteratur der Nachkriegszeit, Hamburg, Igel Verlag 2009, str.133

sebevědomí a jejich provokace má mást a přimět lidi se distancovat od zastaralých obrazů světa.

Vedle obsahu se velký význam přikládal formě, aby mohlo vzniknout jakési pnutí mezi „experimentálními novými koncepty“ a „obrazem světa těch, pro které se píše“ a to s následkem, že by měli být zvýrazněné „historicky zajeté vady“.⁵³

Témata, které mají svá přední místa v prozaické tvorbě Aktionsgruppe, jsou převážně výklady všech forem determinismu, jako je omezenost vesnic, špinavost všedních dnů měst, lpění na symbolech postavení a třídní společnosti, nepotřebnost tradic či špatně pochopených nařízení.

Většina autorů Aktinsgruppe zmiňuje a zároveň kritizuje venkov a jeho „fašistickou substanci“, která přetrvávala v mentalitě mnoha banátských německých vesniček.⁵⁴

Vzhledem k četnosti vnímala literární kritika lyrická díla jen okrajově. V druhé polovině šedesátých let vznikala řada povídek, na základě kterých se dá znázornit fáze literárního vývoje. Rozmach povídek, ve kterých členové Aktionsgruppe využívali specifická témata, následoval tradici poloviny šedesátých let, kdy se v rumunsko-německé literatuře objevila tzv. povídková vlna.

4.2.Tvorba

Jak jsem nastínila v úvodu, skupina byla od počátku tvarovaná dvojím tlakem rumunsko-německé poezie, prvním byla přímá jazyková vazba na německou kulturu, druhým pak tematická spojitost s rumunským prostředím. Richard Wagner mluví v této souvislosti o „nutném určení místa“⁵⁵ tehdejších autorů:

„Já se vždy vztahoval k německému kulturnímu centru, kterým byla SRN. A to mi bylo umožněno jen mou příslušností k německé menšině banátských Švábů. Něchtěl jsem se od nich nic učit, ale skrz ně jsem mohl být součástí německého kulturního národa a to byl rozhodující předpoklad pro mé psaní“

Motivace skupiny zůstala od jejího počátku až po úplný konec politická. Wagner, vychází z toho, že špatně pochopený socialistický realismus nakonec rumunskou skutečnost úplně minul. Sám se přikláněl k marxismu šedesátých let, který se rozšířil o hlubší analýzu člověka jako svobodné osoby, kritiku gigantických technologií, kritiku konzumní společnosti, kritiku bezhodnotové vědy a větší demokratizaci. Za revoluční už se nepovažoval člověk

⁵³ tamtéž, str.134

⁵⁴ tamtéž, str. 135

⁵⁵ Wichner, Ernest, Ein Pronomen ist verhaftet worden; Texte der Aktionsgruppe Banat, Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag1992, str.31

dělnické třídy, nýbrž intelektuál:

„Ve svých mladých letech jsem byl marxista. Ani ne tak kvůli režimu, pro který marxismus neměl dostatečnou úroveň, ale spíše kvůli německým osmašedesátníkům a Frankfurtské škole. Díky tomu bylo mnoho mých představ a částí mého obrazu světa ovlivněny veřejností levicových liberálů Spolkové republiky sedmdesátých let. Můj marxismus byl ten západní“⁵⁶

Báseň „*Engagement*“ (Angažovanost, překlad autorky), která představuje kolektivní text skupiny a která bývala přednášena jako úvodní báseň při různých vystoupeních, zmiňuje již v samotném názvu směr, kterým se mladí autoři rozhodli vydat. Zřejmě se totiž snažili apelovat na čtenáře jak kulturně, tak politicky. Wagner vysvětluje charakter takové angažovanosti:

„Osobně vidím angažovanost spisovatele ve snaze zodpovědět otázku veřejného života. A tyto odpovědi musí být marxistické. Předpokladem je k tomu určité chápání světa tazatele, ne věřícího.“⁵⁷

„Angažovanost“ jakožto ustavující prostředek politické lyriky zahrnuje fakt, že má lyrika obsahovat apelativní funkci, skrz kterou se čtenář podnítl k určitému jednání. „Angažovanost“ znamená v tomto významu rovněž konec chápání funkce literatury jako primárně umělecké. Proto může toto pojetí, v upjatých podmínkách kultury německé menšiny, být chápáno jako rozchod se starší generací autorů. Takový dojem budí alespoň báseň „*Wir*“, která jemontáží básní Alberta Bohna, Johanna Lippeta, Gerharda Ortinaua, Williama Totoka, Richarda Wagnera a Ernsta Wichnera: „*malý básník zabil velkého básníka/ uvedl v podezření slávu velkého básníka/ mladý básník urazil starého básníka k smrti/ starý básník nazval mladého básníka zrádcem*“.⁵⁸

Ideologický model představoval pro členy Aktionsgruppe kromě Bertolda Brechta i někteří autoři z NDR. To, co měli totiž tyto dvě skupiny společného nebylo jen subjektivní přesvědčení, ale hlavně stejný jazyk a podobný společenský systém.

Tradici socialistického realismu odzvonilo. „Každý může psát jak chce, hlásali funkcionáři a spisovatelé byli touto novinou tak nadšeni, že se úplně zapomněli ptát, zda mohou i psát *co chtějí*“, podotýká Wagner. Tento rozkvět byl na kulturní rovině spjat s novým

⁵⁶ Sienerth, Stefan, „Daß ich in diesen Raum hineingeboren wurde...“ Gespräche mit deutschen Schriftstellern aus Südosteuropa, München, Süostdeutsches Kulturwerk, 1997, str.311, z němčiny přeložila K.T.

⁵⁷ Wichner, Ernest, Ein Pronomen ist verhaftet worden; Texte der Aktionsgruppe Banat, Frankfurt am main, Suhrkamp Verlag, 1992, str.61, z němčiny přeložila K.T.

⁵⁸ Wichner, Ernest, Ein Pronomen ist verhaftet worden; Texte der Aktionsgruppe banat, Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag, 1992, str.136, z němčiny přeložila K.T.

politickým smýšlením. Nepředstavujme si to však mylně. Socialistický realismus již opravdu nebyl hlavním literárním směrem, ovšem obsah všech textů byl přísně kontrolován a na pulty se nedostalo nic, co by mohlo svádět k sebelehčímu přemýšlení o správnosti režimu.

4.2.1.Řeč jejich textů

Členové Aktionsgruppe psali výhradně německy, neboť se všichni narodili do německých rodin žijících poblíž Temešváru. Pro tento kraj je specifický dialekt, který zní jako dialekt jižního Německa. V jižním Německu však ve skutečnosti vůbec neexistuje.⁵⁹ Mezi sebou, a především uvnitř Aktionsgruppe, mluvili tzv. *Hochdeutsch*, spisovnou němčinou, a pro její posílení si používání dialektu výslovně zakázali. Jejich spisovná němčina měla však s tou skutečnou němčinou jen málo společného a Wagner ji přirovnává k něčemu, co už by se dalo nazvat literárním jazykem:

„Náš Hochdeutsch nebyl státní jazyk, zato to byl jazyk pozoruhodné literatury 20.století, od Franze Kafky po Paula Celana a od Josepha Rotha po Hertu Müllerovou. Jedná se, a to i v případě německé literatury Banátu, o dědictví Habsburků [...].“⁶⁰

Zajímavostí je, že i přes vnitřní zákaz psát v jiném jazyce, než ve spisovné němčině, nalezneme jednu báseň psanou v dialektu od Rolfa Bosserta „*reschitza, ein dialektgedicht*“⁶¹ V rozhovoru s Wagnerem, který vyšel v novinách „Der Spiegel“⁶² krátce po své emigraci, se můžeme dočíst, že další důvod německy psané literatury bylo neustálé zmenšování německých vesnic Banátu. Sledování tohoto jevu muselo být pro členy Aktionsgruppe Banat, stejně tak pro zbytek německé menšiny, bolestivé. Všichni si uvědomovali, že historie banátských Švábů se pomalu chýlí ke konci.

4.3.Kolektivní tvorba v letech 1972-1975

Následující řádky představí vydanou tvorbu skupiny. Jde především o verše a krátké texty, které jsem čerpala ze sbírky „*Ein Pronomen ist verhaftet worden, Texte der Aktionsgruppe Banat*“, sestavené Ernestem Wichnerem. Pro pochopení narážek a hlavních témat, kterým se autoři věnovali, jsem považovala za nutné některé verše přeložit⁶³.

⁵⁹ Časopis Der Spiegel, č.42/2009

⁶⁰ Časopis Der Spiegel, č.42/2009

⁶¹ Neue Literatur, 4/1975

⁶² Der Spiegel č. 19/1987

⁶³ Čtenář mi tedy odpustí estetické nedostatky, stejně tak absenci pravidel, kterými by se měl básník při překládání držet. Nejsem básník a v této práci mi nešlo ani tak o formu, jako spíše o obsah

Počátky tvorby členů Aktionsgruppe, jak jsem zmiňovala výše, se opíraly o dva zásadní problémy. První byl jazyk a druhý politika. Aktionsgruppe si musela vytvořit svůj vlastní tvůrčí jazyk, neboť v jejím okolí se nevyskytovali žádní spisovatelé, kteří by ji sloužili jako vzor. Všichni takoví autoři, jako byli Oskar Pastior, Dieter Schlesak a Paul Schuster, emigrovali do SRN ještě před založením skupiny. Na druhém veřejném rozhovoru roku 1973, o kterém se zmíním ještě níže, podotkl Richard Wagner toto:

„Nemáme vlastní němčinu, která by reflektovala naši celkovou realitu. Pro některé jevy máme jen rumunské výrazy. Když si pročtíme tyto pojmy, nebudou odpovídat naší skutečnosti. Z toho vyplývá životně důležitá otázka: jak psát?“⁶⁴

Politický problém představovali jednak rumunsko-němečtí funkcionáři, kteří vedle svých státních funkcí pracovali i v médiích a angažovali se v kultuře, a nacionalističtí rodiče, otcové sloužící v jednotkách SS a přehnaně ctnostné katolické matky. Starší generace žijící na venkově se nemohla vypořádat s komunismem, postupným vysídlováním a stavěla se velice negativně a xenofóbně k Rumunům, dlouh vlasým mladíkům a všem, kteří by jinak pohanili jejich tradice.

2.dubna 1972 vyšel kdy v studentské příloze novin Neue Banater Zeitung zveřejněný rozhovor pořádaný těmi samými novinami ve kterém se diskutovala kulturní situace a její ideologická a literárně politická stanoviska. Sami účastníci tvrdí, že „na počátku byl rozhovor“.

Vzhledem k tomu, jak významný byl tento rozhovor, pokládám za nutné ho přeložit a v této práci zmínit. Byl veden redaktorem Eduardem Schneiderem a zúčastnili se ho zakládající členové Werner Kremm, Johann Lippet, Gerhard Ortinau, Anton Sterbling, William Totok a Richard Wagner. Čtenář si v něm všimne postojů členů k literatuře, k okolnímu světu a socialismu, stejně tak jako entuziasmu tvořit. Ráda bych ještě upozornila, že všem bylo kolem dvaceti let:

Kremm V posledních čtyřech až pěti letech se zde objevila nová generace lyriků, která kvantitativně něco dokázala. V tom, co bylo napsáno, se ukazují určité společné znaky, a to jak v pozitivním, tak v negativním slova smyslu. Cílem tohoto rozhovoru je zmínit problémy.

⁶⁴ Wichner, Ernest, Ein Pronomen ist verhaftet worden; Texte der Aktionsgruppe Banat, Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag, 1992, str.62, z němčiny přeložila K.T.

Sterbling *Píšeme z nového vědomí reality. Máme dvojitý vztah k realitě: k duševní a ke konkrétní materiální skutečnosti. Zde psaný text, patřící jazykově a výchovně z části do německé literatury, se musí vypořádat se zdejší realitou.*

Wagner *Proto je nutné určit, kde se autor dneška nachází. Otázka: do jaké míry ovlivňuje dnešní realita obsah naší lyriky, kam až sahá vztah k této realitě a nebo jak rozhodující je situace vzdělání. Poslední zmíněné by totiž mělo za následek vyvedení z dnešní reality.*

Sterbling *Naše specifické vnímání reality nemá rozměr k tomu, aby vytvořilo prvotřídní literaturu.*

Schneider *O čem toto vědomí reality vypovídá?*

Sterbling *Rumunsko-německá literatura by se měla konkrétněji s touto realitou vypořádat.*

Wagner *Tuto možnost máme. Naše generace přináší nové pochopení reality. Za podotknutí však stojí, že je v námi napsané lyrice nedostatek jasnosti.*

Ortinau *Za to může také to, že jsou autoři převážně mladí a objevuje se plachost zaujmout určitou a pevnou pozici. Proto jsou nestálí, schovávají se za nevyhraněnost a zkoušejí se dostat k literatuře cestou jazyka.*

[...]

Kremm *Pro ty, kteří zde píšou německy, by bylo třeba, aby se ještě lépe seznámili s tvorbou mladých autorů z NDR. Myslím tím mimo jiné Heinze Kahlaua, Sarah a Rainera Kirschovy, Volkera Brauna a Jense Gerlacha.*

Schneider *Zabývání se experimentální či jinou literaturou, kterou bereme v úvahu, by mělo být ve smyslu otázky: je tento model schopný vývoje a je prospěšný nebo zhoubný pro chápání dnešní reality?*

Sterbling *Náš postoj vůči skutečnosti je povzbuzován experimentální literaturou – koukněte se na Brechta.*

Ortinau *Brecht není experimentální.*

Wagner *Ale je. Brecht experimentuje s možnostmi socialistické literatury. Proto je tím jediným základem, ze kterého můžeme tady a teď vycházet.*

Ortinau *To je přece dogmatické!*

Wagner *To není dogma, ale nutnost!*

Sterbling *Co potřebujeme jsou mnohostranné znalosti o skutečnosti. Musíme být vzdělání.*

Ortinau *Řekněme raději, že musíme vědět!*

[...]

Wagner *Jsme první generace spisovatelů, kteří se narodili do socialistických poměrů. To způsobuje nový postoj ke skutečnosti. Máme tu možnost vidět dnešní realitu bez předsudků a*

komplexněji, než ti starší. Ovšem i zde musíme být odměřeni. Výchova našich rodičů dala vzejít špatným schématům myšlení, které nám mohou bránit v objektivním pohledu.

Ortinau *Někteří naši rodiče patří k těm, kteří svým způsobem věřili na konečné vítězství.*

[...]

Wagner *Možná málo provokujeme. Musíme ale přiznat, že i my máme často představy o literatuře, které jsou dávno překonané. Za to může mimo jiné nedostatek informací. To má za následek, že se experimenty zveřejní pozdě, překonané tendence se párují s novými a způsobují hybridy. Ostatně se poezie zdá být ještě pořád ve stylu podkrovní tvorby. Například „Říční krajina se stromem“, „Slunce a tmavomodré nebe“...*

[...]

Sterbling *Příroda zde napsaných básní pramení z Kellerschenových „Očiček“. Dostáváme se do paradoxní situace, kde vznikají básně z básní.*

[...]

Wagner *Ne „příroda“, nýbrž „krajina“. Krajina v neposlední řadě jako stavba, jako továrna, jako obraz ulice. Ke krajině patří všechno, co je venku.*

Sterbling *Krajina není již přední problém. Nejde o to ji představit, ale zužitkovat její prvky s k nim patřící přesvědčivostí.*

Wagner *Trend vede k lyrice myšlenek.*

Ortinau *Lyrika přírody je v třídních společnostech koncipovaná jako únik z nepříznivých sociálních poměrů. Pro naši socialistickou společnost se v tomto smyslu stává asociální.*

Schneider *Jde o to začlenit krajinu do společnosti.*

Ortinau *Ale problém lyriky krajiny není primární.*

Sterbling *Člověk se snaží stanovit prostředí, aby nepropadl abstrakci.*

Ortinau *V nutném případě je ale lyrika pocitů a lyrika myšlenek v rozporu.*

Lippert *Tento způsob rozdělení je nemožný. Báseň v širokém smyslu musí být schopnost vyjádřit cit a logické myšlenky. Tím vzniká lyrika.*

Sterbling *Literatura je duševní a psychické nahlézení reality.*

[...]

Ortinau *Dnes je možná a oprávněná jen marxistická literatura. Jak si marxistickou literaturu představujeme?*

Wagner *Pro marxistickou literaturu vymýšlíme jen komplikované definice. V roce 1945 byla celá řada civilních spisovatelů, kteří se do té nové situace vložili a kteří se měli přeskolit. Ne však všichni to ale opravdu udělali. Pouštěli se mnohem více do dobrodružství propagandistické literatury z osobních či hospodářských důvodů, přičemž obraz nového života nebagatelizovali*

nevědomě nebo nechtěně. Špatně pochopený socialistický realismus vedl konečně mimo skutečnost a vybudoval realitu z papíru. Tohle změnit by měl být náš úkol.

Ortinau *Nepatří propaganda nutně k socialistickému realismu?*

Wagner *Literatura tady a teď je chůze na hraně. Literatura musí být kritická: „Pravda je vždy konkrétní“, říkal Lenin. Rozhodující je postavení kritika, on to dokáže uvnitř společnosti a pro ni. To je něco jiného, než jen reptat.⁶⁵*

Zvěřejnění tohoto rozhovoru byl jakýsi odrazový můstek, který je uvedl do veřejného podvědomí. Od tohoto roku byly jejich básně a povídky vydávány v místním tisku, především v „Karpaten Rundschau „(Brašov), již zmiňovaném „Neue Banater Zeitung“ (Temešvár), „Neue Literatur“ (Bukurešť) a „Neuer Weg“ (Bukurešť).

Jejich styl psaní měl být jiný, neokoukaný a neotřelý. A i když čerpali z mnoha klasiků, „rumunsko-německá“ literatura jim byla proti srsti. Museli ji tedy přetvořit, aby odpovídala nové době a mohla přesněji odrážet životní postoje tehdejší mladé generace.

„To, co bylo nutné odstranit jako první (...), byla empatická lyrika, čili jakýsi dozvuk patetických gest, které (...) stále tvořily základní prvek „rumunsko-německé“ poezie“.⁶⁶

Krom různých slovních hříček a textů se všední tematikou, psali o aktuálních politických a společenských událostech. Příkladem můžou být krátké básně Richarda Wagnera, které zmiňují kontroverzní osobnost Che Guevary (*Vorkommnis*⁶⁷) nebo války ve Vietnamu (*Steigerung*⁶⁸), o kterou stoupá zájem veřejnosti až s nárůstem bojů, mrtvých lidí, protestů a zveřejněných článků. Charakteristická byla pro Aktionsgruppe i satira, která je patrná ve Wagnerových básních *Freiheitstatue in New York*⁶⁹ a *Vorwürf*⁷⁰. První se pozastavuje nad Sochou svobody v New Yorku „*dokonce i svobodu/ jsme nechali ztuhnout v sochu/ aby nezestárla/ tvrdí jedni/ aby se na nikoho nemohla usmívat /tvrdí druzí*“⁷¹ a druhá nad neautentičností Neila Armstronga „*muž který jako první/ přistál na měsíci/ říkal v okamžik/ kdy*

⁶⁵ Wichner, Ernest, Ein Pronomen ist verhaftet worden; Texte der Aktionsgruppe Banat, frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag, 1992, str. 31-35, z němčiny přeložila K.T.

⁶⁶ Sterbling in Wichner, Ein Pronomen ist verhaftet worden; Texte der Aktionsgruppe Banat, frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag, 1992, str. 214, přeložila K.T.

⁶⁷ Neue Literatur, 8/1972

⁶⁸ Neuer Weg, 15.2.1972

⁶⁹ Karpaten Rundschau, 13.11.1971

⁷⁰ tamtéž

⁷¹ Wagner in Wichner, Ein Pronomen ist verhaftet worden; Texte der Aktionsgruppe Banat, frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag, 1992, str.13, z němčiny přeložila K.T.

*mu naslouchalo milion lidí/ předem připravený text“.*⁷²

Společenské poměry, a to především ty mezigenerační, kterým věnují členové Aktionsgruppe ve své tvorbě podstatnou část, se odráží převážně v krátkých povídkách. Gerhard Ortinau napsal v roce 1972 povídku *Party auf dem Lande* (Párty na venkově, překlad autorky), která byla otištěná v *Neue Literatur* a ve které se věnuje právě propastí mezi generací mladých a jejich rodičů. Skupinka přátel se za přítomnosti alkoholu a hlasité muziky baví na venkově v domě jednoho z nich. Nad ránem kvůli tomu dojde k hádce mezi synem a jeho otcem, který vyčítá jeho přátelům nedostatek disciplíny a morálky. Syn na to reaguje tím, že připomíná právě disciplínu nacistické armády, ve které jeho otec sloužil. Nakonec je nucen své kamarády z domu vyhodit, ale odchází s nimi do města. V jeho další povídce *Karlas neue Angst* (Karly strach, překlad autorky) rozebírá strach obyčejných lidí a podezíravost v totalitním režimu, kdy nemůžete vědět, s kým máte zrovna tu čest. Mladá Karla, která je přesvědčená, že okolní svět je nemilosrdná džungle, jede na výlet se svým přítelem. Když se jde jednou sama ven projít, zjistí, že si zapoměla peníze a tak se vrací zpět na pokoj. Cestou ji osloví starší muž a žádá jí o nějaké peníze, neboť ho zrovna pustili po třech letech z vězení. Ona mu vysvětluje, že u sebe žádné nemá, on ji však nevěří a zmiňuje, že „je znal všechny, i ty nejnebezpečnější“. Karla se začne neuvěřitelně bát, že pokavád' odejde a nic mu nedá, mohl by se jí onen neznámý muž nějak pomstít. Odvede ho tedy do vedlejší uličky a dá se mu celá. S pocitem strachu se setkávali občané Rumunska na každém kroku a blízký byl i členům Aktionsgruppe, i když si ho z počátku vůbec nepřipouštěli. O jejich „nevědomé“ odvaze píše Richard Wagner ve svých vzpomínkách na Aktionsgruppe:

*„(...) Šlo o zvláštní opovázlivost ve státě, kde bylo zakládání skupin a vyjadřování názoru považováno za antisocialistické uskupování a za antisocialistické postoje pod hrozbou trestu. Ale my se nikoho neptali. Člověk má tolik svobody, kolik si vezme, mysleli jsme si. Co bylo pro naše okolí nemyslitelné, pro nás nebyla ani odvaha, byla to samozřejmost. Vystupovali jsme s tímto samozřejmým tónem, který umlčel dokonce i úřady. Alespoň na chvíli. Na chvíli, ve které nás podezřívavě pozorovali.“*⁷³

To, že si ještě neuvědomovali, jaké politické nebezpečí jim v Rumunsku hrozí, a že se cítili poměrně bezpečně, můžeme vidět v dalším krátkém Wagnerovu textu. *Unser Besucher*

⁷² Wagner in Wichner, Ein Pronomen ist verhaftet worden; Texte der Aktionsgruppe Banat, frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag, 1992, str.13, z němčiny přeložila K.T.

⁷³ Wichner, Ein Pronomen ist verhaftet worden; Texte der Aktionsgruppe Banat, frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag, 1992, str.222, z němčiny přeložila K.T.

(Naše návštěva, překlad autorky) je kratičkový příběh o tom, jak k Wagnerovým přijede vzdálený příbuzný, který už přes třicet let žije v SRN. Společně popíjí a povídají si o životě. Tento host přiznává, že podmínky v Německu nejsou ideální, že není moc práce, že jsou využívání, ale vše toto může být jedno, jelikož je alespoň „svobodný“. Wagner s tímto tvrzením nesouhlasí, nevidí „svobodu“ jako nadřazenou nad zmiňované zneužívání a nelehké životní podmínky. Když mu host ale namítne, že mají alespoň svobodu cestovat, reaguje na to Wagner tím, že mu to k ničemu není, když na to nemají peníze.

V roce 1973 proběhl další veřejný rozhovor za účasti členů Aktionsgruppe, který nesl název „*Engagement als Chance und Veränderung*“ (Angažovanost jako šance a změna, překlad autorky). Na této schůzce byl diskutován stav tehdejší literatury, především té rumunsko-německé, a angažovanost spisovatelů. Wagner se pozastavuje nad tím, že je „angažovanost“ naprosto opotřebovaný a zdiskreditovaný pojem. On sám chápe angažovanost jako pokus o to, jak odpovědět na otázky veřejného života. Albert Bohn vnímá angažovanost prozvěnu jako šanci naprosto vybočit ze zajetých kolejí s možností experimentovat.

V tomto roce se tvorba členů opět hodně opírá o mezigenerační rozdíly a tradiční život banátských Švábů na vesnici. Podobně, jako Ortinauova povídka z předešlého roku, byla zveřejněna i povídka Wagnera *Berkmann der Jüngere*⁷⁴ (Berkmann mladší, překlad autorky), ve které se potkáváme s Berkmanem starším a s Berkmanem mladším. Oba dělají věci rozdílně. Zatímco Berkmann mladší neustále čte a kupuje si knihy, Berkamann starší přiznává, že jedinou knihu, kterou měl v ruce byl „*Mein Kampf*“. Ale i když jsou tyto dva tak neskonale rozdílní, Berkmann mladší svého otce rád poslouchá a chová k němu úctu.

Anton Sterbling a Werner Kremm se ve svých textech věnují tradičním venkovským katolickým svátkům, poutím a tancovačkám s dechovkou, ke kterým se starší generace tolik upínala (na rozdíl od generace mladší, která poslouchala již moderní hudbu především ze západu). Jejich tvorba vede až k demytizaci svátků a zvyků, pro které je posvícení (německy Kirchweih, dialektem Kerwei) symbolem. V této spojitosti stojí za zmínku krátký text Wenera Kremma nazvaný právě „*Kerwei*“.

Na přelomu let 1973 a 1974 se jako jeden z velmi častých námětů jejich tvorby objevuje Chile a s ní spojený Pinochetův převrat. Členové se staví jasně na stranu svrhle demokraticky zvolené levicové vlády a odsuzují násilný puč. Jako pro marxisty byl pro ně tento zvrát hodně emotivní už jen z důvodu, že jim podobná ideologie byla násilně potlačena právě pravicovými extrémisty. Vždyť tento směr tolik nenáviděli a neustále ho vyčítali svým

⁷⁴ Karpaten Rundschau, 9.3.1973

vlastním rodičům. Mezi tato díla patří „*Mit Chile im Herzen*“⁷⁵ od Williama Totoka, „*möglichkeiten und hoffnungen eines chilenes in der augenblicklichen lage*“⁷⁶ od Johanna Lippeta, „*Kommentar zu einem Bericht aus Chile*“⁷⁷ od Alberta Bohna a v neposlední řadě „*chilegedicht*“⁷⁸ od Ernesta Wichnera.

Avšak ani rumunská realita nezůstávala opomíjená. Kritiku si zasloužila, tehdejším socialismem tak oblíbená, betonová výstavba. Sterbling zmiňuje rozdíl mezi stavěním a budováním, zatímco v prvním případě jde o to, postavit za pomoci betonu a skla místo na spaní, v tom druhém jde o to stavět tak, aby zůstal nějaký prostor pro slunce. Osobně se však domnívá, že bude převažovat právě stavění. Co se přímé kritiky státu týče, tak ta se v jejich textech neobjevuje. Nalézáme však různé dvojsmysly, které by se daly interpretovat jako narážky na Securitate a na každodenní život v totalitním státě. O těchto interpretacích, kvůli kterým si Securitate musela najít dostatečně znalé a dvojjazyčně mluvící informátory, bude řeč v následující kapitole.

Typické pro tvorbu Aktionsgruppe je jejich inspirace v evropské avantgardě, kterou zmínili již při svém prvním rozhovoru. Jde o snahu vymanit se ze svazujících tradic a šokovat do té doby strnulou literární scénu. Její vliv najdeme především v ignoraci interpunkčních znamének a používání pouze malých písmenek. Poslední zmíněné je obzvláště patrné, neboť německý jazyk zpravidla píše veškerá substantiva s velkým počátečním písmenem. Pro příklad bych uvedla „*fasching*“ od Antona Sterblinga, krátký text psaný v první osobě, kde vypravěč komentuje krátkými myšlenkami dění kolem sebe na venkovském masopustním bále. Kritizuje přetvářku mladých, kteří takové slavnosti využívají k tomu se předvést a opít. Například u Gerharda Ortinaua a jeho textu „*die letzte banater story. offener brief eines auf den mond verschlagenen (nur für rumäniendeutsche leser)*“ (poslední banátská story, otevřený dopis zahnaného na měsíc (jen pro rumunsko-německé čtenáře), překlad autorky) je minulost a současnost přetvořená skrz změnu perspektivy. Adresát je zde jasný, „soudruh r. wagner, temešvár“ datovaný na 31.1.2015. Fiktivní autor dopisu popisuje groteskní výstavní budovu s názvem „žijící banát“. V tom se nachází exponáty, které se pojí ke krátké historii Banátu. Text začíná v prvním patře osídlením a končí v patnáctém patře, kde je součástí výstavy sám autor dopisu. Tato krátká próza docílila svým spojením literárních žánrů, svým stylovým zabarvením a slovní zásobou hyperbolický obraz „zlatých časů našeho domova“. Obzvláště komicky působí dvacet šest poznámek pod čarou, ve kterých figuruje i Aktionsgruppe Banat.

⁷⁵ Neuer Weg, 9.11.1973

⁷⁶ tamtéž

⁷⁷ Neue Banater Zeitung, 17.2.1974

⁷⁸ Forum Studentesc, 4/1974, studentský měsíčník vycházející v Temešváru

Historické pozadí je v literatuře německé menšiny běžné, ale jako opak tradice ho Ortinau nepoužívá ve smyslu idealizování, nýbrž používá vedlejší svět, ve kterém přetíná vazbu mezi známými historickými událostmi a přenáší je do nového kontextu, čímž se mění jejich obvyklé významy. Pro Gerharda Ortinaua není tento, pro menšiny typický historický kult žádnou nutností, které je člověk podřízený. Kolektivní pohled zpět na vytváření pospolnosti menšiny je představeno jako omyl, od kterého je nutné se odpoutat.

Jako další avantgardní prvek, který můžeme v tvorbě členů nalézt, jsou kaligramy⁷⁹, různé hříčky se slovy a některé básně např. od Wagnera by se daly jistě považovat svou destrukcí jazyka za dadaistické.

V říjnu 1973 vyšlo v bukareštském vydavatelství Albatros sbírka Richarda Wagnera „*Klartext*“, který získal ocenění ústředního výboru mládeže. Tato sbírka, která se měla původně jmenovat „*Der Fischbesprecher*“ po jedné z autorových básní, obsahuje povětšinou starší texty, které dříve vyšly v různých publikacích.

Básně jsou tu roztrženy do skupin, kterým předchází vždy nějaký citát a Wagnerovy literární vzory jako Bertolt Brecht, Christoph Meckel a další jsou tu jasně patrné. Čtenář se skrz úvodní citáty dovídá, že pisatel nechce sdělit nové myšlenky, ale spíše předat vyčtené z knih již zmíněných literárních vzorů.

4.4. Zánik

Konec skupiny se těsně váže k bezpečnostní službě, neboť na dovolené na podzim roku 1975 byli Gerhard Csejka, William Totok, Gerhard Ortinau a Richard Wagner zatčeni za podezření, že se chystají protizákonně opustit Rumunsko.

„Při výsleších, které se vlekly dlouhé dny, již nešlo o státní hranice, ale o hranice básnictví, které byly překročeny (...). Stát zakročil a dal na vědomí, že tuto literární guerillu již nebude déle snášet. Pro posílení svých hrozeb byl William Totok zatčen a držen osm měsíců ve vyšetřovací vazbě. Jeho přestupek byly jeho texty a jeho členství v Aktionsgruppe Banat a odpykal to za všechny“.⁸⁰

V tomto vleklém procesu, který znamenal konec Aktionsgruppe šlo opravdu o to, že skupina překročila vládou stanovené hranice poezie. William Totok zůstal od podzimu 1975 ve vazbě a byl propuštěn až po osmi měsících díky tlaku od Amnesty International. S členy skupiny – Ortinauem, Totokem, Wagnerem a jejich přítelem Csejkou se vedlo soudní líčení a

⁷⁹ Slova a písmena jsou uspořádány typograficky do určitého obrazce

⁸⁰ Wichner, Ein Pronomen ist verhaftet worden; Texte der Aktionsgruppe Banat, frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag, 1992, str.10, z němčiny přeložila K.T.

jedním z důvodů k jejich zadržení měla být Ortinauova báseň „*Die Moritat von den 10 Wortarten der traditionellen Grammatik*“. Celá se skládá ze tří podkapitol – řazení, přeřazení a usměrnění. Ovšem podrobněji se této básni a procesu se členy, který s ní bezprostředně souvisel, budu věnovat v kapitole 4.5.

Ve své próze pokračovali zpočátku ironicky, následně hořce rezignovali na svou společenskou angažovanost s pocity bezradnosti. Mladí autoři se snažili slovy vyjádřit své nové pocity a vycházeli při tom z vlastního jsoučna. Jejich vztah k režimu reflektovala přítomnost či naopak absence jejich tvorby. V letech 1975 a 1976 se se svou tvorbou stáhli a až od roku 1977 začali postupně, i když trochu zdrženlivěji, opět publikovat. Od roku 1979 se v NL objevovala řada krátkých povídek od Gerharda Ortinaua, Richarda Wagnera, Wenera Kremma, Ernesta Wichnera, Alberta Bohna a Antona Sterblinga.⁸¹

4.5. Za vším hledej Securitate

Poměrně nedávno se otevřely spisy Securitate a odtajnily se tak všichni informátoři, kteří byli v těchto případech angažováni. Znovu se tak otevřela i kauza „Aktionsgruppe Banat“ a mohla dát nahlédnout na pozadí neustálé šikany, které byli členové vystavení, v podobě odposlechů, sledování, nepříjemných výsleších na policejních stanicích a v nemožnosti veřejně publikovat. Veškerá zde použitá policejní hlášení, stejně tak jako hlášení informačních spolupracovníků Securitate jsem čerpala z internetové verze magazínu „*Halbjahresschrift für südosteuropäische Geschichte, Literatur und Politik*“, v jehož redakci nyní působí William Totok a Dieter Schlesak.

O tom, že měla na Aktionsgruppe spadeno tajná služba Securitate, není pochyb, ale až teprve před několika málo lety se zjistilo, že za její násilným rozpadem stáli tehdejší přátelé skupiny. Jeden z nich, informační spolupracovník tajné služby s krycím jménem „Walter“ (Walter Söllner) měl na starost sbírat, překládat a následně interpretovat básně členů. Veškerý takový materiál byl poté předložen jako důkaz na podzim roku 1975 při žalobě členů za protistátní jednání. Securitate přitom vycházela právě z jeho interpretací, ve kterých chtěla odhalit tajné politické poslání.

Ceaușescovy úřady nechávaly členy skupiny hlídat a oni si toho byli moc dobře vědomí. Netrvalo totiž dlouho a přítomnost Securitate mohli pocítit na vlastní kůži. Zprvu se

⁸¹ Spiridonová, Olivia, Untersuchungen zur rumäniendeutschen Erzählliteratur der Nachkriegszeit, Hamburg, Igel Verlag, 2009, str.132

ovšem Securitate nemohla ničeho moc chytit, její pracovníci byli Rumuni, německy neuměli a tudíž jim význam básní zůstal skrytý. Hledali tedy někoho z okolí skupiny, kdo mluvil jak rumunsky tak německy a kdo o literatuře věděl dost na tolik, aby odkryl někdy velice skryté myšlenky.

Jejich texty se začaly zkoumat už od jejich počátku, kdy básnili ještě na lyceu a kdy jim vyšla v roce 1972 sbírka „*Wortmeldungen*“. Rok na to napsal tajný informátor „Walter“ na sbírku následující posuek:

„Skupina si vytkla psát výhradně sociálně kritickou lyriku. (...) Ve svých básních se věnují negativním aspektům společnosti (nebo co si o ní myslí). Tvoří takový druh psaní, při kterém obecnými pojmy mluví o konkrétních věcech. Tím se dá jejich lyrika interpretovat.“

S označením „interpretovat“ se trefil „Walter“ do černého neboť právě interpretace bylo to, co Securitate nejvíce zajímalo. Ve smyslu Ceaușescovy kulturní politiky neměla být v literatuře možná interpretace, ale mělo se jednat o pouhou propagandu ideologie. Každý dvojsmysl byl podezřelý a dal se stupňovat jako „aluziv“ (plná narážek), „tendentios“ (tendenční), „ostil“ (nepřátelská) až po „protistátní propagandu“.

„Walter“ ve svém prvním, ale i ve všech dalších hlášeních ukázal, jak taková interpretace funguje. Cituje báseň od Richarda Wagnera s názvem „*Dialektik*“ a upozorňuje, že má báseň „tendece být negativní“: *Poznali jsme poměry/rozhodli jsme se je změnit/ Změnili jsme je/ pak přišli jiní/ ti poznali změněné poměry/ a rozhodli se je změnit/ změněné poměry změnili/ pak přišli jiní/ ti poznali změněné změněné poměry/ a rozhodli se je změnit/ změnili změněné změněné poměry/ pak přišli jiní“*

To samé pak dělá s básní Gerharda Ortinaua a uzavírá svou analýzu poznámkou, že šíření takových básní může být vnímáno jako trestný čin.

Söllner byl spisovatel a básník, banátský Šváb, nyní žijící v Německu, který měl ke skupině přibližně blízko. Vzhledem k tomu, že byl šéfredaktorem studentského magazínu „Echinox“, který byl trojjazyčný a držel si díky tomu pověst nekonformního tisku, posílal mu Wagner mnohé básně sám. Avšak básně měly vyjít v němčině, nebyl tedy jediný důvod, aby je Söllner překládal do rumunštiny. Jediným vysvětlením tak byla práce pro Hertzeho, rumunského policistu, zabývajícího se menšinami, který jako většina jeho spolupracovníků, neuměl německy. V jednom ze svých prvotních hlášeních „Walter“ o skupině mimojiné napsal:

„Nebezpečí vězí v jejich enormním vlivu, který mají na mládež ve svém okolí. Tato mládež jejich představy o životě přebírá a je fascinovaná úspěchem všeho zdánlivě nového“⁸²

Při jednom z dalších hlášení uvedl, že Ernest Wichner uvažuje o útěku ze země a následně upozornil na nevhodnost básně od Lippeta „*Der gewesene Selbstmordgang der Familie*“. Tato báseň nesměla vyjít a jeho posudek zněl takto:

„Především konec básně je extrémně tendenční. Spojení slavnosti a zkorumpované reality vede bezprostředně k závěru či k poslání, které vyzývá k emigraci“.⁸³

Roku 2009 Söllner veřejně tvrdil, že on rozhodně „Walter“ nebyl, o něco málo později uznal, že sice to on být mohl, ale rozhodně nevědomě. Stejně tak popřel, že by byl jeho nadřízeným Hertz, ovšem posléze přiznal, že se s ním mnohokrát sešel. Jeho hlášení vedla velmi často k urychleným procesům proti Aktionsgruppe Banat, které si kladly za cíl skupinu zničit.

„Walter“ však nebyl jediný, kdo spolupracoval se Securitate. Následoval ho houf dalších „informačních spolupracovníků“ - spisovatelů, univerzitních učitelů, kulturních žurnalistů, literárních redaktorů a všech dalších, kteří mohli své znalosti a filologické schopnosti poskytnout Securitate. Zajímavá je ochota, se kterou tito lidé své poznatky předávali dál. Informátor s krycím jménem „Puiu“ píše:

„Některé tyto literární výtvory obsahují něco jako protest, který se ale většinou upíná k omezenosti, nepochopení atd. Je možné však tento protest podřídít politickým úmyslům.“

A právě toto podřízení politickým úmyslům znázorňuje na básni od Johanna Lippeta „*wenn ich abends spatzieren gehe*“ (když se jdu večer projít, pozn. autorky): *když se jdu večer projít/ jdeme vždy ve třech:/ můj světlý stín/ můj tmavý stín/ a já./ Když jdu/ jsme vždy ve třech/ můj světlý stín vpředu/ můj tmavý stín za ním/ a já.*

Dalším z mnoha informátorů, kterého stojí za to zmínit, byl „Kessler“. I on vytvářel

⁸² Frankfurter Allgemeine, 16.12.2009, z němčiny přeložila K.T.

⁸³ Frankfurter Allgemeine, 16.12.2009

mnohé přehnané interpretace na místech, kde je nebylo vůbec třeba vidět a specializoval se především na tvorbu Rolfa Bosserta. Zním je jeho posudek na báseň „*Fest-stellung*“ (určení, překlad autorky): *inkoust sedí/ vám již dávno na krku/ tyto nepopsané listy/ však ještě mluví/ s velkými počátečními písmeny/ kalamář zůstává jim rájem* a na báseň „*Vier Gedichte*“ (Čtyři básně): *nejprve mi předhodili/ (moje, jejich) slova/ slídil jsem po tom/ šel ale dál/ aniž bych o to zakop/ teď po mě hází/ (moje, jejich) slova.*

„Kessler“ napsal následující:

„Pokud se pokusíme o tendenční interpretaci, můžeme říct, že je tato báseň útokem na kádr nebo na všechny politicko-byrokratické orgány. O to víc tento útok vyostřuje dvojí ironie.“

V dubnu roku 1974 vyšlo v novinách „*Neue Literatur*“ rozsáhlý sborník textů *Aktionsgruppe*. Byla to zásluha Gerharda Csejky, který byl redaktorem NL a který s autory úzce spolupracoval. Díky jeho prohnání a uměním přemlouvat se mu podařilo, že tyto texty mohly vyjít bez povšimnutí cenzury. Pod texty byla podepsaná *Aktionsgruppe Banat* a jako dodatek bylo připsáno „za podpory jedné básně Vídeňské skupiny“. Víc než kdy jindy zde členové vystupovali jako skupina, ovšem hlášení u Securitate na sebe nenechalo dlouho čekat:

„Gerhard Csejka, kterému se přezdívá „velvyslanec Aktionsgruppe v Bukurešti“, zveřejnil v „Neue Literatur“ č.4/1974 sbírku básní Aktionsgruppe. Většina těchto textů obsahuje narážky na různé situace a osobnosti Rumunska. Báseň „Die Moritat von den 10 Wortarten der traditionellen Grammatik“ od Gerharda Ortinaua se vzathuje na soudruha prezidenta socialistické republiky Rumunska. Patrné je to hlavně na konci básně: „die sprache c'est moi!“⁸⁴

Pod tímto hlášením byl podepsán spolupracovník s krycím jménem „Moga“ a s největší pravděpodobností se jednalo o přímého spoluredaktora Gerharda Csejky. Výpověď, že je v básni skryt samotný Ceaușescu, znamenala pro Securitate nejvyšší alarm a Gerharda Ortinaua přivedla do velkého nebezpečí.

Co však bylo v básni tak trestuhodného? Zde uvádím úryvek z básně:

*zájmeno bylo zatčeno/ číslovka musí zaplnit mezeru/ podstatné jméno mění svého majitele/
sloveso je s odbornou znalostí vehnáno do pasti/ příslovce je škrtnuto z novin/ (...) / přídavná
jména zakopla o podstatná jména/ příslovce udusila slovesa/ (...)/ článek šel na čáru neboť/*

⁸⁴ „řec c'est moi“, kterou Ortinau končí, napodobuje slavný výrok Ludvíka XIV. „*L'etat c'est moi*“, tedy „*stát je můj*“, míní Csejka in Wichner, Ein Pronomen ist verhaftet worden; Texte der Aktionsgruppe Banat, frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag, 1992, str.241

citoslovce / neuvěřitelně němě/ vystoupilo na trůn/ řeč c'est moi!

Po zveřejnění této sbírky v NL došlo opravdu k masovým reakcím a Securitate šetřila několik interpretací. Na první pohled se text „Moritat von den 10 Wortarten“ zdá jako obyčejná slovní hříčka. Až teprve později je jasné, že tato hra se slovními druhy pojednává o problémech zatčení, prostituce, korupce, udavačství, teroru a dalších. Například:

zájmeno bylo zatčeno – narážka na zatýkání

příslovce je škrtnuto z novin – narážka na cenzuru tisku

předložka a spojka podaly oznámení – narážka na udavačství

článek šel na čáru – narážka na prostituci

V tuto dobu se už Securitate shodla, že skupina musí být zničena. Postupovala tak, že si brala každého zvláště na mušku a postupně jim znepríjemňovala život. Jedním z klíčových aktérů tohoto „procesu rozkladu“ byl informátor „Gruia“, Peter Grosz, kterého členové důvěrně znali. Jeho misí bylo se spřátelit se skupinou, především pak Williamem Totokem a Gerhardem Ortinauem a opravdu se mu to podařilo. Hned jak si získal důvěru, začalo jeho donašečství, které neznalo hranic. Odkazoval na pozadí Wagnerových básní, zdůrazňoval agresivitu děl Ortinaua a k jedné básni od Totoka se vyjádřil takto:

„William Totok tvrdí, že ve své básni použil koláž slovních obrátů rakousko-uherské armády. Ve skutečnosti se však jedná o tendenční soupis s irredentistickými narážkami“⁸⁵.

Peter Grosz svou informátorskou činnost následně nikdy nepopíral a nikdy se nedomníval, že by to byl tak vážný prohřešek, jak se společnost domnívala. Dle jeho slov jednal pod nátlakem a vždy se snažil donášet jen „nepolitické“ a osobní informace. Jenže byly to právě ty osobní informace, které Securitate umožnily se nabourat do života členů – a to muselo být Groszovi víc než jasné. Mimo to se v jeho spisech ukázalo, že za léta svého udavačství se Grosza stal specialistou na vyhledávání „slabin“. O „nátlaku“ ze strany Securitate nesvědčí ani fakt, že si za donašečství nechával platit.

Na podzim 1975 měla Securitate již dostatek materiálu k tomu, aby zasáhla. Když 10. října Gerhard Csejka, Richard Wagner, Gerhard Ortinau a William Totok plánovali jet do

⁸⁵Irredentismus jsou hnutí menšin k jejich osvobození tím, že se oddělí území jimi obývané a spojí se se svou mateřskou zemí. V tehdejší Rumunsku se takovéto snahy trestaly smrtí.

svého rodného místa v blízkosti jugoslávských hranic, byli na silnici zatčeni a odvezeni do cely předběžného zadržení v Temešváru. Oficiálním důvodem k zadržení byl pokus o překročení státních hranic ovšem ve zprávě Securitate, která došla na policejní stanici, se dovídáme něco jiného:

„K zajištění Gerharda Ortinaua a Gerhardta Csejky, povoláním student a redaktor, adresa: cela č.7, telefon: žádný, Vás tímto prosíme o použití odposlechu. Zejména nás zajímají následující témata: rozhovory o plánovaném útěku, rozhovory o protistátních aktivitách v oblasti literatury a interpretace vlastních textů. Podepsán: Velitel Securitate, Temešvár.“

Při výsleších, které probíhaly v následujících dnech, již nešlo o snahu utéct nýbrž o údajně protistátní literaturu skupiny a její propagandistické šíření. Hned po jejich zatčení se začalo s prohlídkami jejich bytů a všechny nalezené manuskripty byly okamžitě použity proti nim za účelem vymoci si přiznání.

Bez toho, aby členové něco přiznali, byli po týdnu propuštěni. Výslechy však pokračovaly, stejně tak i domovní prohlídky a na každém kroku byli sledováni. To všechno byla ale jen ta „viditelná“ část. Za tím se totiž skrývalo o dost více operací, o kterých skupina nevěděla. Jejich složky jsou plné poznámek o tajných domovních prohlídkách a o instalacích „technických prostředků“ doložené stovkami přepisů tajných odposlechů. Sledování a částečně i šikanování byli krom členů skupiny i jejich rodiče a sourozenci. I na jejich ženy byly povětšinou nasazeni špiclové.

Měsíc po jejich zadržení byl William Totok zadržen znovu. S ním se totiž již delší čas vedl proces, kerý vyústil v jeho uvěznění. Jasně se formulovalo i jeho „provinění“:

„Trestný čin, kterého se obžalovaný dopustil, (...) je vysoká úroveň sociálního nebezpečí, jelikož obžalovaný svou aktivitou vědomě ohrožoval bezpečnost státu. Toto mimořádně vážné sociální nebezpečí tkví v tom, že šířil své básně s protistátním obsahem. Byly čtené především mladými studenty a žáky, jejichž ideologické mínění tím bylo zkaženo. Z vyšetřování je patrné, že obžalovaný zastává občanskou ideologii a svůj postoj vkládá do svých básní. Nedůvěřuje zákonům našeho státu stejně tak jako vedení státu. Vzhledem k výše popsáným činům bude obžalovanému Williamu Totokovi vyměřen trest dle zákona 166, odstavec 2 trestního zákoníku za „propagandu proti socialistickému společenskému pořádku“.

Trestní stíhání však bylo po nějakém čase přerušeno a k odsouzení nakonec nedošlo. Ale i přes to strávil Totok ve vězení osm měsíců. Za své propuštění vděčí Totok náhodě nebo

spíše několika náhodám. Před svým zatčením totiž napsal dopis, ve kterém psal o zadržení a o výsleších. Tento dopis několik měsíců bloudil od jednoho člena k druhému, až se nakonec dostal do rukou Ernsta Wichnera, který byl tou dobou již v SRN a který tento dopis nechal uveřejnit v novinách. V listech „Frankfurter Neuschau“ a i v dalších západních novinách se okamžitě začalo psát, že jsou v Rumunsku z politických důvodů zatýkáni němečtí spisovatelé. Rumunsko se tedy obávalo, že si poškodí své mezinrodní image a tak v létě 1976 Totoka propustili.

I proti Ortinauovi byl veden proces, který byl zastaven. Oba byli následně vyloučeni z univerzity a nikdo se již neodvážil texty Aktionsgruppe zveřejnit. Při úvodních výsleších byli členové mylně informováni o výpovědích svých kolegů a tak se začali navzájem podezřívat. Dřívější solidarita byla zničená a „Aktionsgruppe Banat“ se rozpadla.

Dva členové Aktionsgruppe, Gerhard Ortinau a Rolf Bossert, se ale nedokázali tak lehce z procesů vzpamatovat a psychicky se zhroutili. Ortinau požádal o vycestování a po čtyřech letech mu bylo umožněno opustit Rumunsko a přestěhovat se do západního Berlína, kde se mohl pomalu zotavovat. Rolf Bossert požádal o vycestování taktéž roku 1984 a Rumunsko opustil v roce 1986, kdy dostal výpověď v práci. Šest týdnů po vycestování vyskočil Bossert ve Frankfurtu z okna. Zda šlo o sebevraždu či „náhodu“ není dodnes jasné.⁸⁶

Vlna vystěhování z Rumunska započala Ernestem Wichnerem, Antonem Sterblingem a Gerhardem Ortinauem. A i když Aktionsgruppe jako taková zanikla, pokračovalo se v rámci temešvárského literárního kruhu „Adam Müller-Guttenbrunn“. Jména jednotlivých autorů dostala po letech publikování jasné rysy a započal jakýsi proces individualizace uvnitř skupiny. Ovšem autoři jako je Gerhard Ortinau a Werner Kremm se k literatuře vraceli stále méně často. Při politickém převratu roku 1989 a pádu železné opony už nikdo z členů Aktionsgruppe Banat kromě Wenera Kremma v Rumunsku nebyl.

5. Závěr

Konečně se nabízí otázka, nakolik členové Aktionsgruppe tvarovali specifickou podobu rumunsko-německé prózy. Jejich význam pro vývoj rumunsko-německé literatury je patrný především v lyrice. Jejich povídky radikalizují vše stávající a boří veškerá tabu. Tvorba krátkých próz souvisí s možnostmi zveřejňování v periodikách, zvláště v době, kdy vydání knihy bylo pro mladé autory nedosažitelným cílem. I když zpočátku zaujali samozřejmý postoj proti pevně zajetým kolejím a jako „kolektivní autor Aktionsgruppe“ nechtěli zanechat

⁸⁶ Sterbling, Am Anfang war das Gespräch, Hamburg, Krämer Verlag, 2008

„žádný hodnotný odkaz“ a netvořit „pro věčnost“⁸⁷, dají se jejich díla považovat pro pozdější vývoj za nepostradatelnou etapu.

Členové Aktionsgruppe záměrně nepsali ve jménu tradice. Patří spíše k renesanci rumunsko-německé literatury. Jejich velká zásluha spočívá, jak zdůraznil Richard Wagner, že zviditelnili Banát jako kulturní region, neboť oni sami se cítili býti spisovateli s východoevropským pozadím. O přínos se zasloužila i Herta Müllerová, která byla přímým výsledkem Aktionsgruppe, avšak nikdy jejím členem. Rumunsko-německá literatura tak může být považovaná díky Aktionsgruppe Banat za nedílnou součást německého písemnictví.

Byla to tato nová zkušenost reality, která vytvořila obraz skupiny. Chtěli promlouvat kritickým hlasem a zpochybňovat předcházející události. Tato kritika se však neměla vztahovat pouze k literatuře, která byla do té doby napsaná, ale především mířila i do vlastních řad, tedy na banátské Šváby. Zvláště pak co se týče nacionálně socialistické minulosti. Členové skupiny se zabývali nacistickou minulostí některých Švábů, jako i vlastních předků a snažili se přes ní přenést svým psaním. Podle Kegelmana pomohl tento rozbor viny dřívějších generací vymanit se z určitého provincialismu, který byl rumunsko-německé literatuře vlastní. Skupina rozhodně nepsala politickou či státní literaturu, ale naopak se snažila zcela kriticky a drze odkrývat všechny nedostatky, které omezovaly hbitý vývoj literárního života.

Je jasné, že Aktionsgruppe svou tvorbou „šlápla“ do vosího hnízda. Vždyť žádný totalitní režim nesnese jakoukoli kritiku a už vůbec ne z pera mladíků německé národnosti. Aktionsgruppe si zpočátku vůbec neuvědomovala, jak troufalé je jejich chování a jak moc budou muset za tento čin platit a je otázkou, zda by tvořili dál, kdyby si byli vědomí následků, které s sebou jejich tvorba nesla. Stejně tak se nabízí otázka, zda by se takto profilovali i jako jednotlivci, neboť je nám z psychologie známé, že si člověk v kolektivu dovolí víc než když je jen sám za sebe. Jsou to ale otázky, které mi nenáleží zodpovídat a které by nezměnily fakt, že tvoří mezník rumunsko-německé literatury.

Pro mě zajímavé zjištění bylo, že ačkoliv tvorba Aktionsgruppe nenašla pochopení u svých rodičů, byla velice kladně přijímána rumunským publikem. Dokázali totiž oslovit problémy, na které se rumunští obyvatelé báli jen pomyslet z důvodů tvrdých trestů. Některé texty byly překládány do rumunštiny a v kruzích rumunských intelektuálů měla Aktionsgruppe rozhodně své místo. V Německu byly reakce vesměs kladné, lidé jevíli

⁸⁷ Wichner, Ein Pronomen ist verhaftet worden; Texte der Aktionsgruppe Banat, Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag 1992, str. 228-244

opravdový zájem dozvědět se o životě banátských Švábů, zvláště pak o skupině mladíků, kteří se nebáli veřejně psát a provokovat režim. Na druhé straně se tento mediální zájem vůbec nelíbil ostatním banátským Švábům, kterým se podařilo emigrovat ještě dříve. Otevřela se tím totiž jejich stará rána, cítili se být tvorbou Aktionsgruppe uraženi a rozhodně s názory skupiny nesouhlasily. Rozhodně bych českému čtenáři doporučila počkat si na další překlady románů od Hertý Müllerové, u které je nejvyšší šance, že se jich dočkáme. Komunistické represe, nejistota a železná opona jsou pojmy, které by u nás neměly být cizí.

Co ze spisů a knih dále vyplývá je, že si Aktionsgruppe mohla opravdu dovolit více, než jeich rumunští spoluobčané. Domnívám se, že to bylo způsobeno jistým strachem režimu trestat německé spisovatele příliš tvrdě, protože by z toho Německo mohlo vyvodit následky. Ceaușescu sice uvnitř státu působil jako tyran, na venek se ovšem snažil vystupovat o dost diplomatictěji. V trestání a popravování svých vlastních rumunských obyvatel a „státních nepřátel“ mu nic nebránilo.

Fenomén, kterým v Rumunsku Aktionsgruppe byla, je nejspíše neopakovatelný. Jednak již demokracie tamní vlády nedává důvod se „bouřit“ a zadruhé se obyvatelstvo německé menšiny omezilo na minimum. Zbyla už jen hrstka převážně starších lidí. Ti mladší odešli do SRN nebo plně splynuli s rumunským obyvatelstvem. Členové již bývalé Aktionsgruppe se však ve své nynější tvorbě do totalitního Rumunska vrací, nejpatrněji asi Richard Wagner, a snaží se o to, aby společnost nezapomněla na tlak, kterému musel občan této země čelit.

6.Příloha

Pro úplný přehled členů Aktionsgruppe banat uvádím u každého krátkou biografii. S politováním však upozorňuji, že se nejedná o kompletní informace, neboť jsem se nedostala k relevantním zdrojům.

Richard Wagner

Richard Wagner (narozen 10.4.1952, Lovrin, Rumunsko) vystudoval germanistiku a rumanistiku v Temešváru. Následně pracoval jako učitel němčiny a jako novinář. V roce 1970 se na německé olympiádě v Hermannstadtu⁸⁸ seznámil s Hertou Müllerovou⁸⁹, která se nedlouho poté stala jeho ženou. Oba se věnovali literární tvorbě a jejich básně vycházely v regionálních novinách.

⁸⁸ Hermannstadt, město v Sedmihradsku, dnes nazývané Sibiu

⁸⁹ Nositelka Nobelovy ceny za literaturu pro rok 2009

Wagner Psal německy, převážně lyriku a krátkou prózu. Mezi jeho díla patří *Klartext. Ein Gedichtbuch* (1973), *Die Invasion der Uhren* (1977), *Hotel California I* (1980), *Hotel California II* (1981), *Gegenlicht* (1983), *Anna und die Uhren. Ein Lesebuch für kleine Leute* (1981), *Der Anfang einer Geschichte* (1980), *Das Auge des Feuilletons* (1984) a mnoho dalších. V roce 1983 musel Wagner odstoupit z pozice redaktora novin *Karpaten-Rundschau* a dostal i zákaz publikovat. Poté, co se represe rumunského státu stávaly stále více nesnesitelné a Wagner již neměl skoro žádné možnosti publikovat své texty, vycestoval roku 1987 s Hertou Müllerovou do Spolkové Republiky Německo. Od této chvíle žije jako spisovatel v Berlíně. Je podepsán pod povídkami, romány, esejemi a kritikami. Jedná se např. o povídky *Ausreiseantrag* (1988) a *Begrüßungsgeld* (1986), o romány *Die Muren von Wien* (1990), *In Hand der Frauen* (1995), *Im Grunde sind wir alle Sieger* (1998), *Habseligkeiten* (2004), *Das reiche Mädchen* (2007) a o odborné texty *Sonderweg Rumänien. Bericht aus einem Entwicklungsland* (1991), *Völker ohne Signale. Zum Epochenumbruch in Osteuropa* (1992) a *Mythendämmerung. Einwürfe eines Osteuropäers* (1993).⁹⁰ V roce 2000 byl Richard Wagner vyznamenán literární cenou udílenou literárními novinami *Neue Deutsche Literatur*.

Anton Sterbling

Anton Sterbling se narodil 12.dubna 1953 v Sânnicolau Mare (německy *Groß-Sankt-Nikolaus*). Ve svém rodném městě navštěvoval v letech 1960 až 1968 německou všeobecně vzdělávací školu a německé lyceum v letech 1968 až 1972, kde se setkal s ostatními členy. Následně studoval obor elektrotechniky na Institutu pro provozní inženýry v Rešitě.

V roce 1975 mu bylo umožněno se dostat do SRN, kde se profesně přeorientoval. Začal se studiem sociologie a ekonomie na univerzitě v Manheimu. Diplom získal v květnu 1981. V Rumunsku psal lyriku, prózu a literární kritiku, v SRN následně sociologická pojednání a eseje. Kromě přednášení sociologie na univerzitě působí také jako Předseda východoevropské sekce německé sociologické společnosti.

Ernest Wichner

Narodil se 17.dubna 1952 v Zabranu v Banátu. Mezi lety 1973-1974 studoval v Temešváru germanistiku a rumanistiku a po odchodu do Německa roku 1975 studoval germanistiku a politologii v západním Berlíně. Od roku 1988 až do roku 2002 byl spolupracovníkem a zástupcem ředitele *Literaturhaus Berlin*, kde je od roku 2003 jeho vedoucím.

⁹⁰ www.banaterro.eu

Ernest Wichner vydal dva svazky lyriky: *Steinsuppe* (1988), *Rückseite der Gesten* (2003) a prózu *Alte Geschichten* (2001). Přeložil mnoho děl rumunských autorů do němčiny. Dostal několik cen, mezi které patří mimo jiné cena „Marburger Literaturpreis“ (1987), „Adreas-Gryphius-Preis“ (1991) a stipendium „Stiftung Niedersachsen“ (1999) . Po své emigraci působil jako „právník pro Aktionsgruppe Banat“ a byl to právě on, kdo způsobil zájem tisku o zatčení Williama Totoka.

Rolf Bossert

Narodil se 16.prosince 1952 v industriálním městě západního Rumunska v Rešitě. Po studiu germanistiky a anglistiky v Temešváru v letech 1975 až 1979, pracoval nejprve jako učitel němčiny v Busteni a následně jako lektor v nakladatelství v Bukarešti. Do SRN se dostal v prosinci 1986 a o dva měsíce později, 17.února 1986 zemřel za nejasných podmínek v azylovém domě pro vystěhovalce ve Frankfurtu nad Mohanem. Nedokázal se vyrovnat se šikanou ze strany Securitate a z psychického zhroucení se nedostal ani za hranicemi Rumunska.

Rolf Bossert v Rumunsku zveřejnil dvě lyrická díla *Siebensachsen* (1979), *Neuntöter* (1984), jednu dětskou knížku *Mi und Mo und Balthasar* (1980) a mimo to překládal z rumunštiny. Po jeho smrti vyšlo lyrické dílo *Auf der Milchstraße wieder kein Licht* (1986) a sbírka jeho básní *Ich steh auf den Treppen des Winds* (2006).

Werner Kremm

Narodil se roku 1951 v Groß-Sankt-Nikolaus. Navštěvoval fakultu germanistiky a rumanistiky v Temešváru a následně se živil se v Temešváru jako redaktor. Jeho tvorba v rámci Aktionsgruppe Banat nebyla tak výrazná. Jako jediný v Rumunsku zůstal a působí jako redaktor novin „Allgemeine deutsche Zeitung für Rumänien“ a překládá knihy.

Johann Lippet

Narodil se 12.ledna 1951 ve Welsu v Rakousku, kam jeho rodiče utekli během 2.sv. války. Roku 1956 se se svou rodinou vrátili zpět do Rumunska a vyrůstal ve Vizejdie. Studoval mezi lety 1970-1974 germanistiku a rumanistiku v Temešváru. Od roku 1974 až do 1978 působil jako učitel němčiny a následně jako dramaturg německého divadla v Temešváru. Roku 1978 vycestoval do SRN a žije jako spisovatel v Sandhausenu u Heidelbergu.

V Rumunsku vydal Lippet několik knih a v SRN vyšly jeho romány jako *Protokoll eines Abschieds und einer Einreise*, *Angst vor dem Verschwinden der Einzelheiten* (1990), *Die Tür zur*

hinteren Küche (2000), povídky *Die Falten im Gesicht* (1991), *Der Totengräber* (1997) a sbírky básní *Abschied, Laut and Wahrnehmung* (1994), *Banater Alphabet* (2001) a *Anruf der Kindheit* (2003)

Gerhard Ortinau

Gerhard Ortinau se narodil 18.března 1953 v rumunském Baraganu, kam byli jeho rodiče nuceně vysídleni po druhé světové válce. Studoval germanistiku a od roku 1980 žije v Berlíně. Mezi jeho publikace patří *Verteidigung des Kugelblitzes* (1976), *Ein Pronomen ist verhaftet worden* (1992), *Das Land am Nebentisch* (1993), *Ein leichter Tod* (1995), divadelní hry *Käfer. Eine deutsche Komödie* (1999), *Die Nacht des schlaflosen Kellners* (2002) a *Wehner auf Öland* (2002). Získal několi ocenění, mezi nimi 3. místo Würth-Literaturpreis.

William Totok

Totok se narodil 21.dubna 1951 v Comlosul Mare v Banátu. S přerušením studoval germanistiku a rumanistiku v Temešváru a občas pracoval jako nevyučený pracovník v cihelně. Roku 1975 byl z politických důvodů zadržen a strávil osm měsíců ve vyšetřovací vazbě. Po ukončení studia pracoval jako učitel němčiny a následně jako redaktor v německy píšícím deníku v Temešváru. Od roku 1987 se usadil v SRN a v Berlíně působí jako autor na volné noze a jako publicista.

Mezi jeho díla patří *Vergesellschaftung der Gefühle* (1980), *Freundliche Fremdheit* (1984), *Das prompte Eingreifen des Fallmeisters beim Versuch eines Hundes sich eigenmächtig auf die Hinterbeine zu stellen* (1987), *Die Zwänge der Erinnerung. Die Aufzeichnungen aus Rumänien* (1988), mimo to přispíval do mnohých periodik a sborníků. V roce 1987 získal cenu „Leonce-und-Lenna-Förderpreis“ a o dva roky později stipendium berlínského senátu.

Albert Bohn

Narodil se roku 1955 v Aradu v Rumunsku. Hned po rozpadu skupiny emigroval do SRN, kde žije dodnes.

Herta Müllerová

I když Herta do skupiny Aktionsgruppe Banat přímo nepatří, vždy se v ní pohybovala a Richarda Wagnera si vzala za muže. Narodila se 17.8.1953 v Nitchidorfu v Rumunsku do rodiny banátských Švábů. Vystudovala fakultu germanistiky a rumanistiky v Temešváru a posléze se živila jako překladatelka. Toto místo však musela velmi brzo opustit, neboť odmítla spolupracovat se Securitate. V roce 1987 emigrovala s Richardem Wagnerem do SRN kvůli

nepříznivým politickým podmínkám, kdy jim bylo zakázáno publikovat. Müllerová napsala přes dvě desítky knih, mezi nimi povídky a básnické sbírky. Pro příklad zmíním *Niederungen* (1982), *Druckender Tango* (1984), *Der Mensch ist ein großer Fasan auf der Welt* (1986), která vyšla v Česku pod názvem *Cestovní pas*, *Atemschaukel* (2009), za kterou dostala Nobelovu cenu. Kniha líčí deportaci mladého muže do sovětského gulagu. Svůj talent prokázala i v básnické sbírce *Este san nu este Ion* (2005), kterou napsala v rumunštině. Její román *Herztier* (1994) až nápadně připomíná osudy Aktionsgruppe Banat, neboť vypráví příběh o skupině přátel, kterou zlomila rumunská diktatura.

Použitá literatura:

Bayerová, Gerda: Geschichte der Deutschen im Banat. Von der Ansiedlung bis zum Zweiten Weltkrieg. Wien, 1989

Boritzka, Jiří: Válka prince Evžena,- Historický Obzor č.1/2/2008

Gabanyiová, Anneli Ute: Partei und Literatur in Rumänien seit 1945. München: R. Oldenbourg, 1975.

Gerdesová, Hilke: Rumänien; Mehr als Dracula und Walachei.- Berlin, Ch. Links Verlag, 2007

Hügel, Kaspar: Die Banater Schwaben in und aus Rumänien. Zum Ausklang einer südostdeutschen Stammesgemeinschaft. Eckhart-Schriften, Heft 147.- Wien: Österreichische Landsmannschaft, 1998

Kegelman, René: „An den Grenzen des Nichts, dieser Sprache...“. Zur Situation rumäniendeutscher Literatur der achtziger Jahre in der Bundesrepublik Deutschland.- Bielefeld: Aisthesis, 1995

Motzan, Peter: Die rumäniendeutsche Literatur in den Jahren 1918-1944.- Bukarest: Kriterion, 1992

Neumann, Victor: Aktionsgruppe Banat or the Right to Freedom.- Horizon 03/2003

Redlová, Claudia Maria: Geschichte der Donauschwaben um rumänischen Banat unter besonderer Berücksichtigung ihrer Situation während und nach dem 2. Weltkrieg.- Universität Wien: 1994

Rieser, Hans-Heinrich: Das Rumänische Banat: eine multikulturelle Region im Umbruch,- Stuttgart, Thorbecke,2001

Schusterová, Diana: Die Banater Autorengruppe: Selbstdarstellung und Rezeption in Rumänien und Deutschland.- Konstanz: Hartung-Gorre, 2004

Sienerth, Stefan: "Daß ich in diesen Raum hineingeboren wurde ..." Gespräche mit deutschen Schriftstellern aus Südosteuropa.- München, Südostdeutsches Kulturwerk, 1997

Spiridonová, Olivia: Untersuchungen zur rumäniendeutschen Erzählliteratur der Nachkriegszeit.-
Hamburg, Igel Verlag, 2009

Sterbling, Anton: Am Anfang war das Gespräch.- Hamburg, Krämer Verlag, 2008

Totok, William: Die Zwänge der Erinnerung. Aufzeichnungen aus Rumänien.-
Hamburg: Junius, 1988

Völk, Ekkehard: Rumänien: Vom 19. Jahrhundert bis in die Gegenwart,-Regensburg, Pustet, 1995

Weberová, Anemarie: Rumäniendeutsche Kinder- und Jugendliteratur 1944-1989. Ein
Forschungsbericht, Journal for Transylvanian Studies 1/2003

Wichner, Ernest: Ein Pronomen ist verhaftet worden; Texte der Aktionsgruppe Banat.- Frankfurt am
Main Suhrkamp Verlag,, 1992

Tisk:

Frankfurter Allgemeine z 16.12.2009

Der Spiegel č. 42/2009

Der Spiegel č. 19/1987

Internetové odkazy:

www.banater-schwaben.de

<http://www.halbjahresschrift.homepage.t-online.de/>

www.banaterra.eu